

291.323

OX

OSZK

Nemzeti Széchényi Könyvtár

291323

Kettős számi ára 60 fillér.

MAGYAR KÖNYVTÁR.

SZERKESZTI: RADÓ ANTAL.

752—753

AUSZTRIA ÉS MAGYARORSZÁG HADSEREGE.

IRTA PILCH JENŐ
honvédőrnagy.

MINDEN FÜZET EGYENKÉNT KAPHATÓ

KIADJA:
LAMPEL R. Kk. (Wodianer F. és Fiai) R.T.
KÖNYVKIADÓVÁLLALATA, BUDAPEST.

A Magyar Könyvtár teljes jegyzéke bármely könyvkereskedésben
ingyen kapható.

A háboru irodalma!

A Magyar Könyvtár ujdonságai.

HINDENBURG

Irta Százados István.

Ára 60 fillér.

AUSZTRIA-MAGYARORSZÁG HADSEREGE

Irta Pilch Jenő honvédőrnagy.

Ára 60 fillér.

A MODERN HÁBORÚ ESZKÖZEI

Irta Archibald Williams nyomán Sándor Szilárd

Ára 60 fillér

A HADIFLOTTÁRÓL

Irta Gonda Béla.

Ára 60 fillér.

ZEPPELIN

Irta dr. Mikes L.

Ára 60 fillér.

A REPÜLŐGÉPEKRŐL

Irta Wittmann Viktor.

Ára 30 fillér.

NAGYBRITANNIA VESZEDELME

Irta Conan Doyle ■ Fordította Góth Sándor

Ára 30 fillér

NÉMET BIRODALOM SORSDÖNTŐ ÓRÁJA

Irta Frobenius H. ■ Fordította Mikes Lajos

Ára 60 fillér

AUSZTRIA ÉS MAGYARORSZÁG HADSEREGE

IRTA

PILCH JENŐ

HONVÉDŐRNAGY

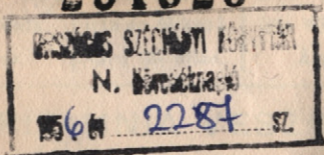

KIADJA :

LAMPEL R. Kk. (WODIANER F. ÉS FIAI) R. T.
KÖNYVKIADÓVÁLLALATA

BUDAPEST

291323

ELŐSZÓ.

A mostan dúló világháború, melyben szikrázva csapnak össze fiaink fegyverei az ellenségével, szülte azt az eszmét, hogy magyar nyelven oly népszerűen megírott könyvecskét adjunk közkézre, a mely az osztrák-magyar monarchia *szárazföldi haderejének* szervezetét, azután ennek működését a háborúban ismerteti, — csupán nagy vonásokban — a művelt magyar közönséggel.

Első kísérlet ez az eddig érzett hiány pótlására.

Az idevágó törvények és közkézen forgó katonai szervezeti szabályok, valamint a fegyveres erő kötelékében használatos tankönyvek, kézikönyvek stb. alapján állítottuk össze a végből, hogy elkalauzoljuk az érdeklődőket fegyveres hatalmunk szervezetének szövevényes útjain.

A lehető legnagyobb gonddal jártunk el, s ha ennek ellenére mégis hiányok mutatkoznának,

reméljük, hogy a megbírálásnál a kezdet nehézségei kellő méltánylásra találnak.

A közigazgatás adatait *Humay János*, a Ludovika Akadémia állományába tartozó magyar királyi honvédörnagy gazdaszatitiszt úr toldotta be a szövegbe, kinek ezúton mondok köszönetet szíves fáradozásáért.

P. J.

BEVEZETÉS.

Az emberiség a föld felületén kisebb-nagyobb tömegekben, bizonyos területeken, egy-egy közös főhatalom alá rendezkedett. E főhatalmat, a köréje tömörült népességekkel együtt *államnak* nevezzük; az állam az emberiség társas együttműködésének legmagasabb formája. Az államnak hivatása: saját létének biztosítása, az erkölcsök ápolása, a jogalkotás és jogfentartás, támogatás által megteremteni a szellemi és anyagi haladás amaz előfeltételeit, melyeket az egyes ember a maga erejéből elérni nem képes.

Ha az állam hivatását valóban jól betölti, oly intézményekre és oly vagyonra tesz szert, melyeknek jótéteményeit a lakosság is élvezi. A fentebbiekkel kapcsolatosan tehát az államnak meg kell védelmeznie önállóságát és teljes függetlenségét, a szomszédos államok részéről sérthetetlenségét, a fejlődéséhez s a polgárok jólétéhez szükséges békét. Ezt pedig csak úgy éri el, ha az előbbiek védelmére lakosságának

egy részét bizonyos eszközökkel felszerelten, szervezeten és kitanítottan készen tartja. Az ilykép felszerelt, szervezett és képzett erőt nevezük *hadsevegnek*, *haderőnek* vagy *fegyveres hatalomnak*.

A fegyveres hatalomnak körömszakadtáig kell tehát védelmeznie, az enyim-tied között különbséget tenni nem tudó rablók ellen, évtizedek, sőt évszázadok keserves munkájával összehordott közös kincseinket, azután családjainkat, ezek tűzhelyét, vagyonát, becsületét és testi épségét. A fegyveres hatalom kifelé paizs és kard, az országon belől pedig a trón és a törvényes rend támasza, vagyis hivatása magasztos és dicsőséges, mert tagjai, elhagyva apát, anyát, hitvest, gyermeket, testvért, elhagyják a boldogságot és jólétet adó családi otthont s kockára teszik az ember legbecsesebb javait: életüket és vérüket!

I.

VÉDTÖRVÉNYEK.

A hadsereg megteremtéséhez legelső sorban pénz, azután emberek, lovak és hadieszközök szükségesek. A pénzt az állam a polgáraitól szedi be adó czímén. Az embereknek és a lovaknak beállítását a törvényhozó testületek által alkotott védtörvények módozatai határozzák meg, míg a harczhoz szükséges eszközöket maga az állam és a hadsereg szerzi be a rendelkezésre bocsájtott pénzből. A hadsereg fentartásához szükséges pénz beszerzése e munka keretén kívül esik, ellenben a védtörvények intézkedéseire és a lovak beszerzésére vonatkozó módozatokat a következőkben ismertetjük.

Az intézmények minden terén elveket érvényesítünk, így az államok hadseregének megalakításánál is. Azon elvek összességét, a melyek szerint valamely állam fegyveres erejét fölépíti: **védrendszernek** nevezzük.

Ausztria-Magyarország védrendszere (beleértve Boszniát és Hercegovinát), az 1912. évi *véd- és honvédségi törvényen* alapszik. E szerint a *hadkötelezettség általános* és minden védképes állampolgár által *személyesen* teljesítendő.

Mikor védképes nálunk valamely állampolgár? Ha magyar vagy osztrák állampolgár, vagy bosz-

nia-hercegovinai illetőségű, megfelelő szellemi és testi képességgel bir és betöltötte 17. életévét.

Védttörvényeink szerint a monarchia egész népessége a fegyveres erő rendelkezésére áll. Minden férfi fegyverrel kezében, vagy e nélkül, egyéb tehetségének megfelelőleg, tartozik hazáját a fegyveres erő kötelékében szolgálni. A teljesen alkalmatlan egyének pénzt fizetnek, melyet *hadmentességi díjnak* nevezünk.

Az ekként alakított hadsereg roppant nagy erőt képvisel, a néppel egybeforr, vele együtt érez és magas színvonalon áll, mivel a népesség minden rétegéből kerülnek ki tagjai. A rendszer igazságos, mivel megfelel az egyenlő kötelességek és jogok elvének.

Az általános hadkötelezettség magába foglalja: az állítási, a szolgálati és a népfelkelési kötelezettséget.

Az *állítási kötelezettség* az, hogy a monarchia minden férfi tagja azon évben, melyben életének 21-ik évét betölti, egy bizottság, az úgynevezett *sorozóbizottság* előtt tartozik megjelenni, a mely dönt az egyén védképessége, vagyis afelett, vajjon az illető alkalmas-e a fegyveres erő kötelékében való szolgálatra.

A *szolgálati kötelezettség* az, hogy a fegyveres szolgálatra alkalmasnak talált egyén a cs. és kir. közös hadseregben, a haditengerészetben vagy a honvédségben katonai szolgálatot teljesíteni köteles. Ennek tartama a következő:

a közös hadseregben és honvédségben :

általában 2 évig a tényleges (megszakítás nélkül egyhuzamban töltött) szolgálatban és 10 évig a tartalékban;

3 évig a tényleges szolgálatban és 7 évig a tartalékban a lovasságnál és a lovagló tüzérségnél, továbbá a 2 évi tényleges szolgálati idővel szervezett alakulásoknál megállapított altiszti állománynak megfelelő számú legénységre nézve;

12 évig a póttartalékba besorozottakra nézve;

a haditengerészetnél :

4 évig a tényleges szolgálatban, 5 évig a tartalékban és 3 évig a tengervédben. (Ez utóbbi csak szárazföldi szolgálat; a tengerpart mentén jut alkalmazásba.)

A haditengerészet 4 évi tényleges szolgálatának magyarázatául szolgáljon az, hogy a haditengerészet teljes kioktatásához a 3 évi tényleges szolgálati idő a tapasztalat szerint nem elég.

A népfelkelési kötelezettség az 1886. évi népfelkelési törvényen alapul. E szerint minden védképes állampolgár, ki sem a közös hadsereg (haditengerészet), sem a honvédség, sem pedig ezek póttartalékába nem tartozik, 19-ik évétől a betöltött 42-ik évéig és pedig a 37-ik évéig a népfelkelés 1-ső, a 42-ik évéig pedig a népfelkelés 2-ik osztályába tartozik.

Szó esett a közös hadseregről, a haditengerészetéről, a honvédségről, a póttartalékról és a népfelkelésről. Ez valamennyi része a monarchia fegyveres hatalmának.

A közös haderő hivatása az osztrák-magyar monarchiának, vagyis az Ő cs. és apost. királyi Felsőge uralkodása alatt álló összes országok területének külső ellenségek elleni megvédése és a belső rend és biztosság fentartása. A haditengerészet a közös haderő része.

A **honvédség** * háború idején a közös haderő támogatására és a belvédelemre, béke idejében pedig a belső rend és biztosság fentartására is hivatott.

A **póttartalék** a közös hadsereg és a honvédség hadiállományának fedezésére szolgál.

A **népfelkelés** * a közös haderőnek és a honvédségnek támogatására hivatott. A népfelkelés I-ső osztálya a közös hadsereg (haditengerészet) és a honvédség közvetlen kiegészítésére is felhasználható.

Védttörvényünk kimondja még, hogy azok a hadköteles korban álló egyének, kik a tulajdonképeni hadi szolgálatra ugyan nem, de az ezekkel kapcsolatos másnemű szolgálatokra alkalmasak, mozgósítás esetében a háborúban ily szolgálatokra alkalmazhatók.

Mindezekon felül hadi czélokra szükséges személyes szolgálatok teljesítésének kötelezettsége is fennáll, ha mozgósítás esetében a fegyveres erő részére szükséges egyének szükséglete a rendelkezésre álló önkéntes munkásokból, vagy népfelkelő kötelezettekből, illetőleg a hadi czélokra szükséges másnemű szolgálatok teljesítésére kötelezettekből nem fedezhető, *nevezetesen: Kötelezhető erre minden munkaképes férfi, a ki életének 50-ik évét be nem töltötte.*

Azonban nincs törvény kivétel nélkül.

Az általános védkötelezettség elvét a gyakorlatban nem hajthatjuk végre teljes szigorúsággal. Közérkölcsi, közoktatásügyi, közigazdasági okok

* Magyarországon: a m. királyi, Ausztriában: a császári királyi.

és családi viszonyok miatt a védkötelezettség teljesítésében méltányos kedvezményeket és kivételeket kellett tennünk. Így pl. a póttartalékba jutnak: a bevett és a törvényesen elismert vallásfelekezetek papjai, az öröklött mezőgazdaságok tulajdonosai, a családok fentartói, azután némely, magasabb képzettséggel bíró egyének, végül mozgósítás esetén a bevonulás alól felmentetnek a közös hadsereg vagy a honvédség kötelékében álló ama személyek, kik a fegyveres erő vagy a nyilvános szolgálat fontos érdekeire való tekintettel alkalmazásukban nélkülözhetetlenek.

Külön magasabb tényleges szolgálati kötelezettséget is állapít meg védtörvényünk. Nevezetesen: a katonai intézeteket végzett növendékek és akadémikusok számára, azután büntetéképen azok részére, kik a védtörvényekben megállapított határozványokat mellőzték. Ez esetekben a büntetések lehetnek: pénz- és szabadságbüntetések, kizáratás a fölösszámúakként való kiválasztásból, a szolgálati kötelezettség meghosszabbítása és végül valamely kedvezményre való jogcím elvonása. Külön határozványok állanak fenn azokra nézve, kik a szökésben váltak bűnössé, a kiket a polgári vagy katonai bíróságok büntető írásáig három hónapnál hosszabb időre elmarasztaltak.

Az állításra kötelezett egyéneknek hivatalból való besorozásán kívül a haderő emberanyaga még az önkéntes belépés útján is kiegészíthető. A közös hadseregbe vagy honvédségbe önként beléphet minden belföldi, a ki védképes és a ki polgári jogainak teljes birtokában van. Kiskorúak részére az atya, vagy gyám beleegyezése szükséges.

Külföldiek csak Ő Felsége engedélyével vehetők fel.

Önkéntesen beléphet az ember:

mint hadapród, ha az illető magát a hadapródi vizsgának aláveti;

3 évi tényleges és 7 évi tartalék szolgálati kötelezettségre, esetleg pedig a *háború tartamára*, végül

mint egyévi önkéntes, ha az illető a megkivántató tudományos képzettségi fokot igazolja, vagy valamely nép-, polgári iskolának vagy tanítóképzőintézetnek stb. tanerője, vagy a tudomány, az irodalom, a technika, a művészet vagy iparművészet stb. terén különösen kiváló eredményt ért el.

Az egyévi önkéntesi kedvezményből ki vannak zárva azok, kik haszonlesés vagy nyereségvágyból, avagy a közerkölcsiség ellen elkövetett vétség vagy büntett miatt elítéltek.

Az **egyévi önkéntesi intézménynek az a célja**, hogy egyrészt azon ifjak, a kik magukat magasabb tanulmányokra szánták s kik felől jogosan feltehető, hogy élethivatásuk betöltése által az államnak és a közjónak hasznára válnak, ne vonassanak el hosszú időre tanulmányaiktól s életpályájuk biztosításában érzékenyen ne akadályoztassanak, másrészt, hogy a fegyveres erő alantas tisztjeiben, hadapródjaiban, orvosaiban stb. és katonai tisztviselőiben háború esetén beálló nagyobbfokú szükséglet az egyévi önkéntesek útján fedezhető legyen.

Az egyévi önkéntes jelöltek, választásuk és képességük szerint, tényleges szolgálatukat akár az arcvonalban (a harczoló csapatoknál), akár

pedig orvosi, állatorvosi vagy gyógyszerészi minőségben teljesíthetik. Egy részük különleges szolgálati ágakban (erődítményi, gazdasági-tiszti, élelmezési szolgálat stb.) képeztetik ki. Az egyévi önkéntesi szolgálat rendszerint az állam költségén teljesítendő, csak a lovasságnál, lovaglótüzérségnél és a vonatcsapatnál kell elvileg saját költségen szolgálni. A csapattest, bizonyos korlátozás mellett, szabadon választható.

Azon egyévi önkéntesek, a kik a tényleges szolgálati év folyama alatt a tartalékos tiszti (tisztviselői) rang elnyerésére elméletileg és gyakorlatilag képeseknek bizonyultak és megfelelően minősítették, ha a többi megkívánt követelményeknek is megfelelnek, a szükséglethez képest tartalékos hadapródokká vagy tartalékos zászlósokká (tisztviselőjelöltekké) neveztetnek ki, illetőleg tartalékos tisztékké (tisztviselőkké) lépnek elő.

A véderőre vonatkozó törvényczikk 47. §-a szerint annak, a ki törvényes tényleges szolgálati kötelezettségét leróta, ha megtartása előnyösnek mutatkozik, megengedhető, hogy a tartalékba átlépés helyett tényleges szolgálatát az összes szolgálati kötelezettségen túl is évről-évre önként tovább folytassa. Ugyane feltételek mellett a tartalékosok is újra beléphetnek a tényleges szolgálatba. Az anyagi kedvezményeket, melyekben az ilyen módon és ily feltételek mellett **önkéntesen továbbszolgáló altisztek** részesülnek, külön szabályzat állapítja meg.

E fejezet legelején megemlítettük, hogy azok, kik teljesen alkalmatlanok, pénzt fizetnek, a melyet **hadmentességi díjnak** nevezünk. E díjat

azok is kötelesek fizetni, kik a szolgálati kötelezettség letelte előtt, a nem katonai szolgálatban beállott szolgálatképtelenség folytán elbocsájtattak, végre mindazok, kik a törvényes védkötelezettség előtt kivándorolnak. A hadmentességi díjakból egy külön alap létesült, melynek jövedelmét a rokkantak, az ellenség előtt esettek családjainak ellátására és mozgósított személyek családjainak segélyezésére fordítják.

A védkötelezettség tekintetében bizonyos eltéréseket mutat a **Bosznia és Hercegovinára** vonatkozó védtörvény. E szerint az ott illetőséggel bírók szolgálati kötelezettségüket csakis a közös haderőben teljesítik. A védkötelezettség azon év január 1-én kezdődik, melyben a védköteles 18-ik életévét betölti. A szolgálati kötelezettség ugyanaz, mint a monarchia két államában, honvédség és népfelkelés azonban nincsen. A tartalék ugyanis 3 részre oszlik és pedig az 1-ső 10 év, a 2-ik további 5 év és a 3-ik ismét 5 év. A népfelkelés hivatását tehát a 2-ik és a 3-ik tartalék tölti be.

Katonai tekinteteből, nevezetesen a védképes polgároknak lehető legjobb katonákká való kitanítása érdekében a legjobb volna, ha minden évben az összes hadiszolgálatra alkalmasnak talált védkötelesek kivétel nélkül mind hosszabb ideig a fegyveres erőben szolgálnának. Alkotmányos államokban azonban a törvényhozó testületek sarkalatos joga az, hogy a fegyveres erő kötelékébe jutó állampolgárok számát évenként megállapítsa. Ezt a számot nevezzük **ujoncztaléknak**.

Az ujoncztalék nagysága a következő:

a közös hadsereg számára	
Auszbriából	91.313
a közös hadsereg számára	
Magyarországból	68.187
a m. k. honvédség számára	25.000
a cs. k. honvédség számára	28.000
Boszniában és Herczegovinában ..	7.763*
Összesen ..	220.265

ember.

Az ezen számon felül besorozott egyének, mint *főösszámúak* a fegyveres erő póttartalékába kerülnek (mintegy 40—50,000 ember).

Az ujonczjutalék összegéből kiszámítható fegyveres erőnk *békelétszáma*, ha a halálesetek, szolgálatképtelenség stb. útján beálló s mintegy 4—5%-ra tehető fogyatéket leütjük. A *hadiállomány* kiszámítása már csak hozzávetőleges lehet, mivel az ujonczjutalékon felül maradt alkalmas s a póttartalékba kerültek száma változó, mert minél idősebb a fegyveres erő valamely évfolyama, annál nagyobb a fogyatéka, és mert, a tapasztalat szerint, mozgósítás esetén a hadiállománynak bizonyos, mintegy 10—15%-a betegség és más okok miatt nem vonul be.

Hadkiegészítés.

A védtörvények végrehajtását *hadkiegészítésnek* nevezzük, a mi nem egyéb, mint a haderő megalkotására és szervezésére vonatkozó hatósági tevékenység. Ennek legnevezetesebb mozzanatai: a besorozás és felavatás. A hadkiegészítést végző

* Ez a szám csak 1917-től érvényes; addig valamivel kevesebb az évi ujonczjutalék.

állami igazgatási szervek a *hadkiegészítő hatóságok*. A hadkiegészítés vezetésére Magyarországon a magyar királyi honvédelmi miniszter, Ausztriában a cs. kir. honvédelmi miniszter, Boszniában és Hercegovinában az országos kormányzó hivattott. Valamennyi a hadügyminiszterrel egyetértőleg működik. A honvédelmi miniszterek fővezetése alatt ezenkívül részt vesznek a hadkiegészítés ügyeinek intézésében a *katonai* és a *honvédterületi* (hadtest és honvéd, illetőleg Landwehr kerületi parancsnokságok), valamint a *katonai*, a *honvéd*, illetőleg a Landwehr *kiegészítő kerületi parancsnokságok*. Minden kiegészítő kerület sorozójárásokra oszlik, a melyek területén a közigazgatási járások és a városok alkotják a hadkiegészítő ügyek legalsó hatóságát.

A kiegészítő vagy hadtest-területek száma a monarchiában 16, a kiegészítő *kerületek* ellenben a cs. és kir. közös haderőre nézve 112, a m. kir. honvédségnél 47, a cs. kir. Landwehnrél 58.

II.

A LÓÁLLOMÁNY FEDEZÉSE.

A bevezetésben megemlítettük, hogy a hadsereg megteremtéséhez legelső sorban pénz, azután emberek, lovak és eszközök szükségesek. A pénz előteremtése, mint említettük, e munka keretén kívül esik, az emberanyag beállítását az előbbieken ismertettük, most tehát a lovak beszerzésének módozatait óhajtjuk röviden leírni.

A ló, akár mint háta vagy hámos, akár mint málhásállat, akkor állja meg helyét a fegyveres erőben, ha megfelelőleg idomított és teljesíteni képes a követelményeket, vagyis hadiszolgálatra alkalmas. A ki nem idomított lónak neve: *pót-ló*. A ló épúgy, mint az ember, teljes kifejlődésétől kezdődőleg csak egy bizonyos ideig marad hadiszolgálatra alkalmas. Általában a betöltött 5-ik életévében éri el teljesítőképeségét és átlag 8–10 éven át meg is tartja azt. Ennélfogva békében évenként a békelőállománynak 10–12 %-át pótolják újakkal. A pót-ló árát időnként állapítják meg. Jelenleg 650–800 K.

Békében a lovakat a *pótlóavató bizottságok*, vagy maguk a lovas csapattestek vásárolják Kiskorú lovakat, felnevelés végett, a csikótelepekre küldenek.

Háborúban rendelkezésünkre állanak először is a békeállomány lovai, azután még az úgynevezett *vállalkozólovak*. Költség kiméltése végett békében a kiidomított lovak egy részét ugyanis használatra és tartásra magánfeleknek adják ki. Ezen egyének (vállalkozók) kötelesek a lovakat harczkész állapotban tartani, békében, ha kell, fegyvergyakorlatra beállítani, mozgósítás esetén pedig 24 óra alatt az ezrednek visszaadni.

Minthogy ezeken felül még igen sok háta, hámos és málhásállatra van szüksége a mozgósított hadseregnek, a még hiányzó lovakat *lókisajátítás* útján fedezik. Minden lótulajdonos köteles hadiszolgálatra alkalmas lovait kárpótlás mellett az államnak átengedni. Minden alkalmasnak ítélt és bevett lóért a becsárat fizetik meg.

III.

A FEGYVERES ERŐ TAGOZÁSA

A CSAPATOK.

A hadsereg összeállításához szükséges elemeket — a pénzt, az embereket, a lovakat, a gépeket és eszközöket — szervezésre és tanításra hivatott egyének veszik át. Ez elemekben különböző erők rejlenek, melyek összességükben a hadsereg harczyi erejét alkotják. Az erőket észszerűen, kellő helyen és időben úgy kell értékesítenünk, hogy elérjük czélunkat: *megverjük az ellenséget.*

A haderő kellő helyen és időben történő észszerű fellépése azonban okvetlenül megköveteli, hogy az egyforma elemek *vezetve, egyöntetűen alkalmaztassanak, az összesség pedig egyetlen akarattal hódoljon.*

A harczyi erők alkalmazásánál és vezetésénél első feltétel a hadsereg czélszerű és a harczászat követelményein alapuló tagozása. Ezen kívánalomnak megfelelőleg a hadsereg hason elemeiből bizonyos csoportok alakíttatnak, melyek mindegyikét egyformán fegyverezzük, felszereljük és kitanítjuk. A hasonló fegyverzettel és felszereléssel ellátott ugyanazon szolgálatra rendelt csapatok egy-egy *fegyvernemet* alkotnak. Ezek közül azokat, melyek közvetlenül a fegyverrel harcolnak, *főfegyvernemnek*, a kiválólag katonai

műszaki szolgálatra rendelteteket *műszaki fegyvernemnek*, a tulajdonképeni harcban részt nem vevő, de a többiek támogatására és segélyezésére szükséges csoportokat pedig *segédfegyvernemnek* nevezzük. Pl. fegyvernemek: a közös hadsereg és a honvédség gyalogsága, tüzérsége stb. Műszaki fegyvernemek közé számítjuk az utász, az árkász és a közlekedési csapatot. Segédfegyvernemek pl. a műszaki és a vonatcsapatok. Ezeken kívül vannak még az úgynevezett *intézetek* és a *parancsnokságok*. Előbbiek azon kellékekkel látják el a csapatokat, a melyek ezek fizikai erejének fenntartásához szükségesek, a parancsnokságok a tervszerű és egyöntetű működés biztosítására szolgáló részek.

Első helyen állanak a *főfegyvernemek* és pedig: a gyalogság, a lovasság és a tüzérség. Ezek számereje, szervezése és működése a háborúban a következő.

I. Gyalogság.

A katonailag kioktatott s a maga lábán járó azon embert, kinek kezében szuronyos puska van, gyalogosnak, a belőlök összeállított fegyvernemet gyalogságnak nevezzük.

A gyalogság a puskák fejlődése óta egyaránt képes a közeli (szuronyharcz) és távoli (lövés) harcra, a támadásra ép úgy, mint a védelemre. Kiképzése aránylag egyszerű és így gyors; felszerelése olcsó. Minden terepen (így nevezik katonailag a föld felületét), éjjel és ködben is, más fegyvernemek támogatása nélkül is, eredményesen képes harcolni, az elért eredményt pedig birtokában

tudja tartani. E tulajdonságai folytán a fegyveres erő zömét alkotja, és működésével a csatákat s így a háborút s ezzel összefüggésben az állam jövőjét is eldönti. A fegyveres erő minden egyéb intézménye, akár fegyvernem, intézet, vagy egyén legyen az, e fegyvernem nehéz munkájának elősegítésére hivatott s ezt szolgálja.

A gyalogos *felszerelése* a következő: a szuronyos puska, az emberen egy rend fehérnemű és posztó ruházat a bakancscsal, a hátibőrönd (borjú), ezen és benne a főzőedény, az evőcsésze, a gyalogsági ásó, a köpeny, egy napi tartalék-élelem (konzerv), 1 rend fehérnemű, 1 pár cipő, a sátorfelszerelés és a tisztogatószeres. A háti bőrönd alatt elhelyezett tölténybőröndben és a derékszíjon függő tölténytáskákban összesen 120 drb. töltény van. A kenyérzsákban találjuk: a dohányt, a dohányzó és a fegyvertisztító szerket, egy adag kenyeret és a tábori kulacsot. A zubbony bal alsó zsebében van a sebkötöző-csomag. Az egésznek súlya 26—27 kg.

A gyalogság úgy a cs. és kir. közös hadseregben, mint mindkét honvédségben (m. kir. és cs. kir.) és mindkét népfelkelésben (m. kir. és cs. kir.) képviselve van. A szervezés, kiképzés és felszerelés mindenütt egyforma.

Az *alapegység a század*, melynek létszáma kereken 250 gyalogos. Négy század egy géppuskás osztaggal egy *zászlóaljat*, 3—4 zászlóalj a póttestével együtt pedig egy *gyalogezredet* alkot. Mindkettőt törzstisztek vezénylik. Az ezred a gyalogság szervezési egysége. Ezekon kívül a gyalogságnak még különleges alakulásai vannak, a melyekről majd szintén megemlékezünk.

A század.

A század létszámát a tapasztalat nyomán olykép állapították meg, hogy a parancsnok az egyes emberekre befolyást gyakorolhasson, ezeket megítélhesse, a meneteken és az ütközetben könnyen áttekinthesse s a részletekben is vezethesse őket. A közös hadseregnél a századparancsnok gondoskodik az egyes ember anyagi szükségleteinek (ruházat, ételmezés stb.) kiegészítéséről, míg a m. kir. honvédségnél e teendők a zászlóaljknál (l. ezt) beosztott gazdasági hivatalok ügykörébe tartoznak.

A század szervezése (háborúban) a következő:
parancsnoka egy lovasított *százados*;

a kereken 250 katona négy *szakaszba*, ezek mindegyike pedig négy *rajba* osztatik be. A szakaszokat tisztek, zászlósok, hadapródok, tisztjelöltek vagy altisztek, a rajokat kizárólag altisztek vezetik.

A parancsnok segítő közege a *szolgálattevő őrmester*, a közös hadseregnél még a *számvivő altiszt*, mely utóbbi a honvédségnél a gazdasági hivatal személyzetéhez tartozik.

Különleges szolgálatra rendszeresítve vannak: utászmunkák végzésére 4 *századutász* a szükséges eszközökkel (2 csákány, 2 ásó, 1 famunkáló szerszám és 4 drótvágó olló);

összeköttetési szolgálat ellátására egy 3 gyalogból álló *távbeszélő járőr* és szakaszonként egy *zászlójelző járőr*;

egészségügyi szolgálatra egy altiszt és 4 gyalog mint *sebesültvivő* (műszeres és kötőszeres táskákkal, 2 tábori hordágygyal, 2 láb-vájtűsínnel és 1 lámpással);

jelek adására 2 dobos és 2 kürtös;

a távolságok becslésére ebben járatos 2 katoná;

a tiszték személyes szolgálatára tisztiszolgák; 4 kenyérsütésben járatos ember, azután cipészek, szabók és más mesteremberek.

A századhoz tartoznak még:

a *lövőszeres kocsi* (minden puska részére 50 töltény) és a *lövőszeres állat* (minden puska után 20 töltény);

a *mozgókonyha*, mely a század részére még a menetelés alatt főzi meg az étkezést;

az *eleségekocsi*, mely élelmet, és

a *málhákocsi* (két század számára egy), mely tisztí podgyászt és egyéb málhát visz.

Műszaki felszerelésül szolgál még rajonként egy *csákánybalta* és egy *drótvágó olló*.

A zászlóalj.

A harcászati vezetés könnyítése végett több századot egy törzstiszt (örnagy, alezredes vagy ezredes) vezetése alatt *zászlóaljba* egyesítünk.

A parancsnok, a melléje segédkezésre beosztott személyekkel stb. (egy lovasított segédtiszt, 2 orvos, 2 gyógyszerolga az orvosi szerelékekkel, 1 egészségügyi málhásállat, 1 lovasított zászlóalj-kürtös, 1—2 kerékpáros és 1 fegyvermester) a *zászlóaljtörzset* alkotja.

A zászlóalj igen fontos része a *géppuskás-osztag*. Ez 2 olyan puskából áll, melyek mindegyike perczenlét 4—500 lövést tehet. A puskákat, a hozzá való lövészerrel, szerelékekkel és az emberek és a lorak számára szolgáló élelemmel együtt 10 ló vizi. A parancsnok egy lovasított tiszt, a kinek segítségére szolgálnak: 1 altiszt, 1 távolság-

mérő és 1 küldöncz. Minden puska számára 10,000 drb. töltény áll rendelkezésre.

A m. kir. honvédségnél minden zászlóaljnál egy gazdasági nivalal van egy vagy több gazdaszatisztával és megfelelő számú segéd munkás személyzettel.

Az ezred.

Ha 3—4 zászlóaljat egy törzstiszt parancsnoksága alatt egyesítünk, akkor ezt *ezrednek* nevezzük. Az ezred katonai és közigazgatási tekintetben teljes egészet alkot.

A parancsnok segédközegek felett rendelkezik, a kik vele együtt az *ezredtörzset* alkotják. A segédközegek ezek: ezredsegédtiszt, ezredélelmező tiszt* két segéddel, a számvivőtiszt* (segédekkel), az ezredorvosfőnök, az ezredutásztiszt (a századoktól elvett s egy utászszakaszba egyesített utászok parancsnoka), az összes kocsikból alakított *csapatvonatot* vezető vonatparancsnok* (tiszt, 5—6 segéddel), 2 tábori lelkész, az ezredkürtös, kerékpárosok és a zene (40 ember).

Az ezred összes kocsijaiból, a lovakból és a hajtó személyzetből alakul a *csapatvonat*. Két részre tagozódik: az *ütközet-* és az *eleségvonatra*. Az ütközetvonat azokat az anyagokat viszi, melyekre a csapatnak a harcz alatt és közvetlenül ez után van szüksége (pl. lövészeres málhásállatok, lövészereskocsik, egészségügyi málhásállat, mozgókonyha). Az eleségvonatba tartoznak az eleség-, a málya- és a szerszámkocsik. Az ütközetvonat

* A m. kir. honvédségnél gazdaszatiszt.

közelebb jár a csapathoz, míg az eleségvonat távolabb követi.

Póttettek.

A csatákban és ütközetekben résztvevő csapatok embereinek 10–20%-át, hosszabb időn át menetelő csapatok, átlagos viszonyok között, naponként embereiknek 1–2%-át vesztik el. E veszteségeket feltétlenül pótolni kell, mert különben megszűnnének a csapatok. Ezt a célt szolgálják az ország belsejében visszamaradt póttettek, a melyek a náluk hagyott katonákat és ujonczokat tanítják és az utánküldésre készen tartják.

Minden zászlóalj részére mozgósítás esetén 1–1 *pótszázad* állíttatik fel, mely a kocsik kivételével általában az ellenség elé kivonuló úgynevezett *tábori századokhoz* hasonló szervezettel bír. Egy-egy ezred pótszázadai egy *pótzászlóaljba* egyesíttetnek.

Különleges alakulások.

A gyalogság egyes részei különleges feladatokra lévén hivatva, ezeket a rendestől eltérő szervezettel és felszereléssel látjuk el.

Elsőnek említjük a *kerékpáros századokat*, melyek egy százados parancsnoksága alatt három, egyenként 26 kerékpárosból álló szakaszra és 1–2 géppuskából alakuló kerékpáros géppuskás osztagra tagozódnak. A legénység karabélylyal és szuronnyal van felfegyverezve.

A monarchia földrajzi viszonyai szükségessé teszik, hogy a hadsereg oly gyalogcsapatok felett is rendelkezzeék, melyek a magas középhegységben és a magas hegységben is alkalmazhatók. Ausztria honvédcapatainak egy részén kívül

ilyen *hegyi háborúra* alkalmasak mindazon gyalog csapatok, a melyek Tirólban és Boszniában állomásoznak, a mennyiben ezeket a különleges viszonyoknak megfelelőleg szerelik fel. A felszerelés különlegessége abban áll, hogy a katonák a hegyek mászásához szükséges czikkeikkel (hegymászóbot, erősen szegelt czipő, jégzarok stb.) és a hideg ellen takarókkal láttatnak el; a sebesültek ellátására rendelt személyek száma kétszeres, a kocsik helyett málhásállatokat alkalmaznak a lövészer, az élelem és a málha vitelére, a mozgókonyhák helyett főzőládák vannak, a géppuskásosztagok kétszer olyan nagyok, mint a rendesek.

Menetzászlóaljokat és *menetezredeket* alakítanak az ezredek létszámának betöltése után fennmaradt gyalogosokból. Ezek szervezete azonos a rendes zászlóaljakéval.

Azokat a gyalogcsapatokat, a melyek a magasabb parancsnokságoknál (dandár, hadosztály, hadtest, hadsereg) teljesítenek szolgálatot, *törzscsapatoknak* nevezzük.

Boszniában és Hercegovinában egy tábornok vezetése alatt egy *határőrvadászcsapat* teljesít szolgálatot, melynek a határok őrizete a hivatása. Tagozása: hat, 3—5 szakaszból álló század.

Végül megemlíjtük még a népfelkelések különleges csapatait, a melyeket *karhatalmi* és *munkás*, vagy *vasútbiztosító osztagoknak* neveznek. Hivatásukat nevük mutatja.

A gyalogság számereje.

A gyalogszázad katonáinak száma 250, a zászlóaljé kereken 1000, az ezredé pedig, a szerint, a mint 3 vagy 4 zászlóaljból alakul, 3200—4200 ember.

A gyalogcsapattestek száma a monarchiában a következő:

a cs. és kir. közös hadseregben 102 rendes, 4 tiróli császárvadász, 4 bosznia-hercegovinai ezred és 27 táborigazdálkodó;

a m. kir. honvédségben 31 ezred (a 19. ezrednél 4, a többinél 3 zászlóalj);

a cs. kir. honvédségben (Landwehr), beleértve a tiróli országos lövészezredeket is, 40 ezred (2—4 zászlóaljjal egy ezredben);

a magy. kir. és a cs. kir. népfelkeléseknél általában oly számban, mint az illető honvédségnél.

Természetesen ezeken felül vannak a póttestek, a menet-, a határőrvadász- és a törzscsapatok.

Beosztás magasabb kötelékbe.

A csapattestek nagy száma megköveteli, hogy békében a kiképezés felügyelete végett, háborúban pedig a vezetés érdekében a fegyvernemeket magasabb kötelékbe oszszuk be.

Több csapattestnek összevonásából keletkeznek a seregtestek, a melyeket *dandárok*nak, *hadosztályok*nak, *hadtestek*nek és *hadseregek*nek nevezünk.

A gyalogság dandárokba és hadosztályokba alakul. Az első két gyalogezredből, az utóbbi 2 gyalogdandárból áll.

A gyalogdandár parancsnoka egy ezredes vagy vezérőrnagy, a ki mellé egy dandárvezérkari tisztt, egy parancsörtisztt (lovastisztt) s a szükséges személyzet van beosztva.

A gyaloghadosztály szervezete később, az összes fegyvernemek ismertetése után következik.

2. Lovasság.

A lovaskatona lóháton karddal és puskával (esetleg még dsidával) harczol. A lovat nemcsak szállító, hanem harczyi eszközként is használja, a mennyiben a rohanó ló erőt fejt ki. A lovasság nemcsak lóháton karddal vagy dsidával, hanem lóról szállva, gyalog is harczolhat. A gyalog harczot azonban a ló bizonyos tekintetben hátráltatja. Rohamával rövid idő alatt nagy eredményt képes elérni, győzelme azonban rendszerint nem bír maradandó értékkel. A lovas harcza megfelelő terepet, időjárást és napszakot kíván meg, tehát előfeltételekhez kötött. A gyalogságnál nehezebben képezhető ki, drágább is és kisebb részét alkotja a fegyveres erőnek (a gyalogságnak $\frac{1}{9}$ — $\frac{1}{10}$ -ét teszi). Kiváló szerepe van a terepnek és az ellenséges viszonyoknak kikutatásában. Mint ilyent *felderítő lovasságnak* nevezzük. A harczban a gyalogsággal vállvetve küzd az ellenség megsemmisítésében.

A lovas felszerelésének nagyobb részét a nyergen viszi magával. Az ember számára szolgáló eleségen kívül még a ló részére is van élelme. Ha 80 kg-ra tesszük az ember súlyát, akkor a ló 120 kg-nyi súlyt hordoz a hátán.

Az alapegység a lovas század (eskadron, svadron).

A század.

A lovasszázad ereje kereken 150 lovas. A parancsnoka egy százados. A vezetés megkönnyítése végett a század 4, egyenként 35 lovas erejű szakaszba van beosztva, melyek parancsnokai tisztek vagy zászlósok. Minden szakasz 12 lovas-

ből álló három járőrre tagozódik. A járőröket altisztek vezénylik.

A parancsnok fontos segítő közege az *arczvonalmögötti tiszt*, a ki nemcsak a valóságos parancsnok helyettesítésére és az esetleg ketté osztott század egyik részének vezetésére, hanem arra is hivatott, hogy a rohamnál a lovasokat *rettenthetetlen viadalra buzdítsa*. Ezenkívül minden századnál 2 szolgálatvezető őrmester és a közös hadseregénél még 1 számvivő altiszt nyer beosztást, mely utóbbi a m. kir. honvédségnél a gazdasági hivatal személyzetéhez tartozik (lásd az osztálynál).

Különleges szolgálatokat teljesítenek: 9 utász (felszerelésük olyan, mint a gyalogságnál, de azonkívül még 10 úszózsák), 3 zászlójelző huszár, 1 századtrombitás, 1 egészségügyi altiszt 2 sebesültvivő huszárral (felszerelésüket a szerszámkocsi viszi), 1 patkolómester a patkolókovácsokkal, a szíjgyártó és a tisztiszolgák. Minden századnál van még: 2 lövészeresállat, 1 mozgókonyha, 3 eleségkocsi, 1 szerszám- (tábori kohóval) és 1 málhakocsi. Valamennyinek rendeltetését már a gyalogszázadnál ismertettük. A századon belől minden karabélylyal felszerelt huszárra 100 tölteny jut.

Az osztály.

A lovasságnál a századokat lovas ezredbe egyesítik. A nálunk hat századból alakított ezredet azonban ennek parancsnoka képtelen lenne a harcban közvetlenül vezetni és mert a lovas ezred 2—3 századát a gyaloghadosztályokhoz szokás beosztani, 3—3 lovas századot egy törzstiszt parancsnoksága alatt *osztály*-ba egyesítenek.

Az osztályparancsnok mellé egy trombitás tartozik.

A m. kir. honvédségnél minden osztálynál egy gazdasági hivatal van, ugyanúgy, mint a zászlóaljknál (l. ezt).

Az ezred.

Lovasezredeink hat századból, az utászszakaszból, a lovas távirószakaszból és a póttestből állanak. Parancsnokuk egy ezredes. Az ezred törzsét ugyazon rendeltetésű személyek alkotják, mint a gyalogezrednél, kivéven azt, hogy a törzshöz még egy állatorvos is tartozik.

Az *utászszakasz* nagyobb műszaki munkálatok, különösen pedig robbantások végrehajtására való s egy tiszt vezetése alatt körülbelül 25 lovasból áll.

A lovas *távirószakasz* a jelentéseknek meglevő táviróvonalakon való továbbítására és kisebb táviróvonalak létesítésére szolgál. Parancsnoka egy tiszt. A szakasz 2 táviró- és 2 távjelzőjárórból áll. Felszerelésük: a távirójáróré 2 állomás, egy kopogtató és 10 km huzal, a távbeszélőé egy távjelző állomás. A felszerelést lovakon viszik. A távirászok és kiszolgáló emberek száma 15.

Póttestek.

Minden lovasezrednél egy *pótszászad* alakul, melynek hivatása azonos a gyalogság pótzászlóaljával.

Különleges alakulások.

A lovasság különleges alakulásai közül a legérdekesebb a *lovas géppuskás osztag*. Az osztag két szakaszból, minden szakasz 2 géppuskából áll. Parancsnoka egy százados, a szakaszokat pedig alantos tisztek (hadnagy v. főhadnagy)

vezetik. A puskákat málhásállatokon viszik, a melyeket lovasok vezetnek. A 2 lövészerkocsin, valamint a málhásállatokon, géppuskánként 15,000 töltény van.

A gyalogságnál említést tettünk a hegyi háborúról s az erre szánt különleges gyalogcsapatokról. A hegyi háborúban a lovasságot sem használhatjuk oly nagy csapatokban, mint a nyílt háborúban. Ezért kisebb egységekben jutnak alkalmazásba, kisebb és erősebb lovakon.

Az ezredek létszámának betöltése után fennmaradt legénységből és lovakból *tartalék lovaszázadokat* állítanak össze.

A magasabb parancsnokságoknál (dandár, hadosztály, hadtest, hadsereg) a *törzslóvaszszakaszok* teljesítenek őrségi szolgálatot.

A lovasság számereje.

Minden lovaszázadnál a harcban 150 kardot szokás számítani. Az osztályban tehát kereken 450, az ezredben, hozzászámítva a törzset is, 1100 ember van.

A lovas csapattestek száma a monarchiában a következő:

a cs. és kir. közös hadsevegben 15 dragonyos-, 16 huszár- és 11 dsidásezred (felszerelésük, kiképzésük egyforma, csakis a ruházatuk formája üt el egymástól);

a magy. kir. honvédségben 10 huszárezred;

a cs. kir. honvédségben 6 dsidásezred, 1 lovasított tiróli országos és 1 lovasított dalmát országos lövésosztály;

a magy. kir. népfelkelésben 10 osztály (3—3 századdal);

a cs. kir. népfelkelésben csak akkor állítanak

fel népfelkelő lovas osztagokat, ha alkalmas emberek állanak rendelkezésre.

Beosztás magasabb kötelékekbe.

A lovasság kétféle feladatra hivatott: vagy a gyalogságnak szolgál segítségül a meglepő támadás elhárításában, valamint az ellenséges viszonyok és a terep minőségének megállapításában, vagy nagy távolságra előretörtetvén, az ellenséges haderőről hoz adatokat.

Az első feladat teljesítésére pár század is elegendő, a melyek a gyalog hadosztályokhoz osztatván be, a *hadosztálylovasságot* alkotják. A második feladatot csak nagyobb erejű lovastömeg képes megoldani. Ezért válik szükségessé a lovaszredeknek *seregtestekbe* egyesítése. A seregtestekbe egyesítés első fokát a *lovasdandár* alkotja, a melybe 2 lovasezred tartozik.

3. Tüzérség.

A tüzérség fegyvere az ágyú, melyből a megfelelőleg kitanított emberek golyót lőnek az ellenségre. A legszebb fegyvernemek közé tartozik. Nagy távolságokra szabatosan lő, lövedékeinek hatása a súly és szerkezet folytán sokkal nagyobb, mint a puskáé. Az ágyú azonban nehéz, tehát nem mindenütt s főként csak nappal alkalmazható; hatása a megfigyeléstől függ, tehát feltételekhez kötött. Mivel önmagát védeni kevésbé tudja, egymagában soha sem jut alkalmazásba.

Hivatása: tüzével a gyalogság, illetőleg lovasság harcaiban a sikert előkészíteni s e fegyver-

nemekkel összefogva, az ellenség fizikai és erkölcsi erejét megtörni. Két főcsoportba osztható: az egyik, mely a nyílt területeken élő czélok leküzdésére vívott harcokban szerepel, a másik, mely erődített helyek birtoklásáért jobbra szilárd céltárgyakra lő. E kétféle feladat alapján keletkezett a *tábori* és a *vártüzérség*.

Mivel a tábori hadsereg működése és harcai gyakoribbak mint a várharcz, és a nyílt csaták eredménye többnyire fontosabb, mint a várak körüli küzdelmek, a tábori hadsereg tüzérsége számbelileg a tüzérség zömét alkotja.

A tábori tüzérség is két csoportba osztható. A mozgást tartva szem előtt: a tábori hadsereg harcai vagy mozgásra alkalmas területen, vagy magas hegységben, mozgásra kevésbé alkalmas negyvidéken játszódnak le. Ez alapon a tábori tüzérség zömét tábori, a másik kisebbik részét pedig *hegyi tüzérségnek* nevezzük.

A *lovagló tüzérség* a tábori tüzérségnek egyik fajtája. Ez csak tábori ágyúkkal rendelkezik, melyekkel a gyorsan mozgó lovasságot kell követnie mindenhová. E végből az ágyúkat kezelő legénység lóháton követi az ágyút.

Az ágyúk fajtái. A czélok minemősége szerint a tábori tüzérség a következő fajtájú ágyúkkal rendelkezik: szabadon mutatkozó czélok ellen lapos röppályájú 8 cm kaliberű *tábori ágyúkkal* és fedetten lévő ellenséges csapatok ellen a golyókat magas ívben hajító 10 és 15 cm ürméretű *taraczkokkal*. Az elsöböl alakulnak a *tábori ágyúszvezredek*, a másodikból a *tábori taraczkos-ezredek* és a *nehéz taraczkos osztályok*.

Ellentétben a lovagló tüzérséggel, a melynél

a mint már említettük, a kezelő legénység lovakon követi az ágyúkat, a tábori ágyús ezredeknél és a taraczkos osztályoknál a kezelő legénység az ágyún és az ezt vontató mozdonyon ül, míg a nehéz taraczkoknál a legénység az ágyú mellett gyalog megy.

A hegyi tüzérségnél is vannak taraczkok.

A tüzérség lövésze a srapel és a gránát.

A srapel nagy távolságra a kartácsot pótolja. Időzítő, azaz olyan szerekezete van, hogy a kívánt távolságon a csapatok előtt és felett a levegőben robban szét s a benne elhelyezett töltelékgolyókat, valamint szertesét szakadó aczélfalát nagy területen az ellenséges csapatokra szórja; az okozott sebesülések rendszerint súlyosak. Csapódás után is robbanhat. A világító srapel a rendszerhez hasonló, azonban puszkaporba ágyazott világító hulló csillagaival éjjel bevilágítja a csata-teret.

A gránát, eltérőleg a srapeltől, a földbe vagy a céltárgyba való becsapása után robban szét; töltelékgolyói nincsenek s így csupán darabokra szakadó aczélfalának részeivel okoz sebesüléseket. A míg a srapel felülről lefelé szórja golyóit, addig a gránát repeszdarabjai nagy kévében az ellenséges csapat szemébe vágódnak. Ujabban időzítő gyújtóval is bírnak. A golyót szétvető anyag: lövegpor, ekrazit, ammonal vagy ammonpor.

A tábori tüzérség szervezete.

Nemcsak a cs. és kir. hadseregben, hanem mindkét honvédségben is vannak tábori tüzércsapatok. A közös haderőben 8 cm ürméretű ágyúkkal tábori ágyúezredek és lovagló tüzérosztályok, azután 10 cm kaliberű taraczkos

ezredek és 15 cm ürméretű nehéz taraczkos osztályok vannak. A m. kir. honvédségnél csupán 8 cm tábori ágyús ezredek és önálló tábori ágyús osztályokat találunk ez idő szerint. A cs. kir. Landwehrnél 8 cm tábori ágyús ütegek és 10 cm taraczkos osztályok vannak.

A tábori ágyúezredek.

Alapegységük az *üteg*, melynek parancsnoka egy százados. Az üteg 6 ágyúból, 6 lövészeres- és egy eszközkocsiból áll. 2—2 ágyú és 2—2 lövészereskocsi egy szakaszt alkot, melyet tisztek vagy zászlósok vezetnek. Az ágyút 7 tüzér (kezelő legénység) szolgálja ki.

Az üteg parancsnokának segítségére vannak: az *első tiszt*, a ki a parancsnok helyettese (1 tizedessel és 1 trombitással), 1 *mozdonyos tiszt* (1 tüzemesterrel és 1 tizedessel) az ágyúk talyigáinak vezetésére, a *tüzérijárőr* (1 tiszt, 1 tüzemester és 2 tizedes) felderítésre, 1 tizedes és 1 trombitás parancsok vitelére, 3 *távbeszélő járőr* (6 ember), a *szögmérős altiszt* és az *arczvonalmögötti altiszt*.

Különleges szolgálatokat teljesítenek: az egészségügyi altiszt és a sebesültvivők, a tisztiszolgák és a különféle mesteremberek.

Minden ütegnél néhány tartalék hámos ló áll rendelkezésre.

Az üteg *eszközkocsija* viszi a távbeszélő felszerelést s az ágyúk javításához a legszükségesebb anyagokat, szerszámokat, egy vetőhidat (kisebb akadályok áthidalására) és a figyelő létrát.

A többi járómű ugyanolyan számban van meg, mint a lovas századoknál.

A műszaki, egészségügyi és élelmi felszerelés ugyanolyan, mint a gyalogságnál.

Tüzérosztály. Ha a tüzérségnél 2—3 üteget egy törzstiszt parancsnoksága alatt egyesítünk, a *tüzérosztály* keletkezik. A parancsnok mellé egy tüzemester és 1 trombitás van beosztva.

Az ezred. 5 ütegből áll, parancsnoka egy ezredes. Az ezredtörzs a gyalogság törzseivel hasonlóan szervezett.

Ezredpótosztag. Csak mozgósításkor alakul s az a hivatása, mint a gyalogság póttesteinek. Ilyen a *pótüteg* is.

Lovagló tüzérosztályok.

Három ütegből állanak. Az ütegeknek 4 ágyúja van, melyek 2 szakaszba vannak beosztva. Az üteg és az osztálytörzs szervezete azonos a tábori ágyúezredekéivel.

Tábori taraczkos ezredek.

A tábori ágyús ezredekhez hasonlóan az ezredtörzsből, a tüzérosztályokból, az ütegekből, a pótosztagból és pótütegből állanak. Lényeges különbség az, hogy *minden taraczkhoz két lövészereskocsi tartozik.*

Nehéz taraczkos osztályok.

4—4 taraczkból alakított két ütegből állítatnak össze és minden taraczknál *négy lövészereskocsi van.*

Különleges alakulások.

A tüzérségnek is megvannak a maga különleges alakulásai. Ezek a *tartalékütegek*, a *menetütegek* és a várakban alakított ütegek.

Hegyi tüzérség.

A hegyi háborúra szánt tüzérség csupán a közös hadseregben van meg 10 ezreddel és 2 ágyús osztálylyal. Az ezredek: a törzsből, 1 ágyús (4 üteg 7 cm hegyi ágyúval) és 1 taraczkos (2

íteg 10 cm taraczkokkal) osztályból, lövészeres-telepből és a póttestből állanak. Az ütegekben csupán 4 löveg van, a melyeket a hozzájuk való összes szerelésekkel együtt rendszerint szét-szedett állapotban málhásállatokon vagy talyigákon visznek. A vonat is málhásállatokból áll. A kezelőlegénység gyalog jár.

Vártüzérség.

A vártüzérség erősített helyeken a tüzérségi szolgálat ellátására és az ellenséges várak támadásánál a közreműködésre hivatott. Tagozása: 6 vártüzérezred és 10 önálló vártüzérezred. Az ezredek zászlóaljakra, ezek pedig századokra csatlakoznak. A népfelkelő legénység bevonulása után nemcsak vártüzér-századokat, hanem tartalékvártüzér-, népfelkelő vártüzér-alosztályokat, azután még léghajós, tüzér-gépkocsizó és világító csapatokat, valamint lövészerestelepeket alakítanak.

A *tüzér gépkocsizó osztagok* a nehéz várágyúk gyors tovaszállítására szolgálnak.

Világító osztagok. Az a törekvés, hogy a harcra az éjszakát is felhasználjuk, szülte a terep megvilágítására szolgáló olyan eszközöknek a szükségességét, a melyek saját működésüket elősegítik, az ellenségét láthatóvá teszik és megnehezítik. Ezt a célt szolgálják a *fényvetők*, a melyeket ma már nemcsak a hadihajókon, hanem a nyílt háborúban és a várharcban is alkalmazunk. A fény forrása a villamosság. A fényvetőt s a hozzá szükséges gépkocsit a világító osztagok kezelik. A fényvető tükrének átmérője különböző. A megvilágított távolság meghaladja az 5000 métert.

Ostromló tüzértelepek a vártüzérségnek ama

részei, melyek erődített helyek támadásához szükséges hadiszereket szállítanak.

A vártüzérség legénysége karabélyt és szuronyt hord, ágyúik pedig különféle rendszerűek és űrméretűek.

Lövőszeres intézetek.

Adósok vagyunk még a tüzérség lövőszeres intézeteinek magyarázatával. Megszűnik számottevő tényező lenni az a gyalogság és tüzérség, melynek vagy elfogy, vagy nincsen elegendő lövőszere. A hadsereg harczképességének fentartása érdekében tehát elsőrendű kötelesség gondoskodni arról, hogy a csapatoknál levő lövőszer idejekorán pótolassék. A pótlásra szánt lövőszert a tüzérségi csapatok által alakított *lövőszeres oszlopok* szállítják a működő hadsereg után, a melyek különböző elnevezéssel bírnak, a szerint a mint a gyalogság vagy csak a tüzérség számára viszik a töltényeket. A tisztek parancsnoksága alatt álló ezen intézetek rendszerint 4—6 fogatú kincstári kocsikból állanak.

A tüzércsapatok összegezése.

A monarchia tüzércsapatainak száma a következő:

<i>tábori alakulások:</i>	50 tábori ágyúezred,
	8 tábori tüzérosztály,
	10 lovagló tüzérosztály,
	14 tábori taraczkos (10 cm) ezred és 8 tábori taraczkos üteg,
	14 nehéz taraczkos (15 cm) tüzérosztály,
	tartalék- és menetütegek;
<i>hegyi tüzérség:</i>	10 ezred és 2 osztály;
<i>vártüzérség:</i>	6 ezred és 10 zászlóalj.

4. Műszaki csapatok.

A főfegyvernemek — gyalogság, lovasság és tüzérség — a harcra és fegyvereiknek értékesítésére hivatottak. A harcban és a mozgás közben azonban oly műszaki munkálatokra is lehet szükség, melyeket a főfegyvernemek, megfelelő kiképzésük és eszközök hiányában végre nem hajthatnak s a melyekhez még különös eszközök is szükségesek. Az ily munkálatok végrehajtására hivatottak a műszaki csapatok.

A háborúban általában a következő nagyobb-szabású műszaki munkálatok fordulhatnak elő:

a *tábori hadseregnél* utak helyreállítása és karbantartása, folyók és más a természettől alkotott akadályok áthidalása; erős állásokban védekező ellenség által alkotott akadályok szétrombolása;

a *várak ostrománál és védelmezésénél* utak helyreállítása, aknászszolgálat (alagútak készítése) és az akadályok szétrombolása;

az *anyaországgal való összeköttetésnél* elrombolt vasutak helyreállítása, újak építése és üzembe vétele, elrombolt távírvonalak helyreállítása, futólagos tábori vezetékek építése, üzembentartása, lebontása vagy lerombolása, gépkocsik kezelése és végül a léghajós szolgálat.

Nálunk csakis a közös hadseregben vannak műszaki csapatok, a melyek a következő részekre oszlanak:

árkászcsoapat, mely főként a szárazföldi műszaki szolgálatra hivatott;

az *utászcsoapat*, mely utakat és a folyó vizeken át hidakat épít, robbant és tábori erődítési munkákat végez;

a *közlekedési csopaat*, mely az anyaországgal való összeköttetésnél előforduló műszaki munkálatokat végzi és a közlekedési eszközöket kezeli.

Az *árkászcsoapat* 14 árkászzászlóaljából áll. Műszaki felszerelését az emberek viszik. Felállítja még az úgynevezett *sáncz-szeroszlopokat* és *mozgósáncz-szertelepeket*. Mindkettő kocsikon szerzőmokat, robbantó s más anyagokat szállít.

Az *utászcsoapatnak* 8 zászlóalja van. A zászlóaljak századai, sőt még ezek szakaszai is önállóan műszaki munkálatok végzésére alkalmasak. Különös alakulásai a folyamaknászs század és a hadihídkészletek. A *hadihídkészletek* arra valók, hogy áthidaljuk a folyó vizeket. Három fajtájuk van: rendes, lovassági és vasszerkezetű. Az anyagot hatfogatú kocsikon szállítják.

Közlekedési csapatok. Hivatásuk körébe esnek: a rendes és tábori vasútak, az összes távíró és távbeszélő berendezések, a gépkocsik és a léghajók körüli szolgálat. Ezek alapján van: 1 *vasútezredünk*, 1 *távíróezredünk*, valamint *gépkocsizó alakulások* és *léghajós-intézetek*.

A közlekedési csapatok közül kevésbbé ismert a vasútezred *tábori vasútja*, mely nálunk 70 cm széles s rövid talpfákra fektetett vágányokból épül

igen rövid idő alatt; rendszerint a már meglevő országútakra fektetik. A vontató erőhöz képest lehetnek tábori lóvasútak, várvasútak és mozdonyos tábori vasútak. Teljesítőképességük: a lóvasútaké naponként 30—40, a mozdonyvasútaké 60—75 km. Nemcsak hadianyagok, eleség és lövészer szállítására, hanem betegek és sebesültek továbbítására is alkalmasak.

5. Az egészségügyi csapat.

Különleges alakulása fegyveres hatalmunknak az *egészségügyi csapat*, mely békében és háborúban osztagaival (állandó vagyis békeállomásokon, azután tábori és tartalék-osztagok) a kórházakban és a háborúban lévő csapatoknál segítkezik az orvosi tisztikarnak a sebesültek és betegek ápolásában és istápolásában.

6. A vonatcsapat.

A mozgósított hadseregnél rengeteg sok azon kincstári és magánkocsik száma, melyek a csapatok és a vezetésre hivatott parancsnokságok mindenrendű holmiját szállítják. E kocsik egy részének fogatolása, kocsisokkal, felügyelőkkel és vezetőkkel való ellátása a csapatok teendői közé tartozik. Azonban külön csapat szervezése vált szükségessé ahhoz, hogy a magasabb parancsnokságok és a seregtettek málhait és különleges felszerelési cikkeit utánszállíthassuk. A szállítás ezen nagy munkáját ellátó csapatot nevezzük

vonatcsapatnak. Békében annyi vonatosztályunk van, mint a hány a hadtestünk. Háborúban e vonatosztályokból annyi század alakul, hogy rendszerint minden gyalog- és lovashadosztályhoz, minden hadtesthez, minden hadsereg parancsnoksághoz stb. 1—1 vonatszázad jusson. A vonatcsapat alakítja meg továbbá: a hegyi vonatszázadokat, a vonattelepeket, vonatkísérő századokat, lógyógytelepeket, a fogatokat a különböző mozgó intézetekhez stb.

IV.

A HÁBORÚ.

I. A MOZGÓSÍTÁS, FELVONULÁS.

Minden rendezett államban arra rendelt hatóságok vannak, a melyek a polgárok között felmerült s közös egyetértéssel el nem intézhető jogvitáknak a törvény által megállapított eljárás szerinti eldöntésére hivatvák s egyedül illetékesek, s a melyek határozatainak a felek magukat alávetni tartoznak. Ily hatóságok hiányában, ha a felek választott bíróságban vagy a jogvitának más békés megoldásában meg nem állapodnak, a jogvita eldöntésének csak egy módja van: az *önbíráskodás*, az *önsegély*. Minthogy az állami szuverénitásból kifolyólag államok felett bírói hatalommal felruházott hatóságok nem képzelhetők és nincsenek is, az államok között felmerült jogvitáknak, békés megoldás hiányában, csak egy megoldási módjuk van: a fegyveres önbíráskodás, a fegyveres önsegély, a melynek neve *háború*.

A háború vívásához a hadsereg teljes erejére van szükségünk. Az erőket a *mozgósítás* állítja be. A mozgósítás *általános* vagy *részbeli*, a szerint, a mint a fegyveres hatalomnak csak egyes részeit, vagy az egészet állítjuk hadi lábra.

A gyors és teljes rendben való mozgósítás a fő. A mozgósítás gyors végrehajtása a *felvonulás* mielőbbi megkezdésének alapja. Az a fél, mely felvonulását, vagyis haderejének az ország határa mentén való összpontosítását hamarább befejezi, a hadműveleteket is előbb kezdheti, ezzel pedig a *kezdeményezést* — a siker alapfeltételét — biztosíthatja magának.

A mozgósítás gyorsaságát csak akkor érhetjük el, ha az egész nagy munkát teljes rendben és ennek minden fázisát már előre meghatározott módon és időben hajtjuk végre. E végből a mozgósítást a legapróbb részletig már békében akként kell előkészítenünk, hogy miként az óramű, minden pillanatban megindítható legyen és mindenki munkáját szinte önműködőleg a legpontosabban végezze. E nagy munkához a hadsereg szervein kívül minden oly állami és egyéb polgári intézményt is sorompóba állítunk, mely a mozgósítás lebonyolításához bármely irányban hozzájárulhat.

A mozgósítást *mozgósítási tervekkel* készítjük elő. Ezeket a hadügyminiszteriumok állapítják meg s ezek alapján dolgozzák és ki is adják a *mozgósítási utasításokat* mindazon tényezőknek (katonaiak és polgáriaknak), kiknek szerepük jut a hadi lábra helyezésnél.

A mozgósítás fokozatai a következők: a mozgósítás elrendelése és kihirdetése, a tartalékos katonák, tisztek stb. bevonulása, a lóbehívás, és a felfegyverzés és felszerelés. Ezt követi a felvonulás. A felvonulás vasúton történik. Ennek surlódások nélküli előkészítése a vezérkar legnehezebb, de legszebb feladata is. Ha a felvonulás végbe ment, következnek az ellenség felé a *menetek*,

a miknek eredménye a *harcz*. A harczot a csapatok, illetőleg ezeknek már békében szervezett magasabbrendű egységei, a *sevegtetek* vívják meg.

2. A VEZETÉS SZERVEI.

Mielőtt a haderő csatákat vívó magasabbrendű egységeinek összeállítására térnénk át, a vezetés szerveiről mondunk néhány szót.

A fegyveres erő munkáját a haderő zöme: a *legénység* végzi el. Szent ügyért nagy munkát végez s megköveteli a maga iránt való föltétlen tiszteletet! A tömeget azonban vezetni kell. A vezetés az altisztek, azután — felsőbb fokon — a tisztek és tisztjelöltek feladata. Ezek a fegyveres hatalom idegrendszerét alkotják, a mely az izmok, a nemzet tömegét mozgatja.

Az *altisztek* a rendfokozatnélküli legénység soraiból kerülnek ki, ennek gondolatvilágát, érzelmeit ismerik, tehát reá a legjobban hathatnak. Ez magyarázza meg fontosságukat. Hadi tapasztalatok alapján a harczban minden 10—15 katonára jut egy. Mindenesetre magasabb erkölcsi színvonalon álló és nagyobb katonai látókörrrel és tudással bíró egyének, kik nemcsak a tisztikarnak erős támaszai, hanem a háborúban igen gyakran hárul az a kötelesség is reájuk, hogy tisztjeiket hosszabb-rövidebb ideig helyettesítve, befolyásolják a százezreket az ütközet sorsának kedvező eldöntésében.

A *tisztek és a tisztjelöltek*. A harcz, különösen ma, felette nagy áldozatokat követel. Ezek látára és az életfenntartás ösztönéből folyólag az

A gyors és teljes rendben való mozgósítás a fő. A mozgósítás gyors végrehajtása a *felvonulás* mielőbbi megkezdésének alapja. Az a fél, mely felvonulását, vagyis haderejének az ország határa mentén való összpontosítását hamarabb befejezi, a hadműveleteket is előbb kezdheti, ezzel pedig a *kezdeményezést* — a siker alapfeltételét — biztosíthatja magának.

A mozgósítás gyorsaságát csak akkor érhetjük el, ha az egész nagy munkát teljes rendben és ennek minden fázisát már előre meghatározott módon és időben hajtjuk végre. E végből a mozgósítást a legapróbb részletig már békében akként kell előkészítenünk, hogy miként az óramű, minden pillanatban megindítható legyen és mindenki munkáját szinte önműködőleg a legpontosabban végezze. E nagy munkához a hadsereg szervein kívül minden oly állami és egyéb polgári intézményt is sorompóba állítunk, mely a mozgósítás lebonyolításához bármely irányban hozzájárulhat.

A mozgósítást *mozgósítási tervekkel* készítjük elő. Ezeket a hadügyminiszteriumok állapítják meg s ezek alapján dolgozzák és ki is adják a *mozgósítási utasításokat* mindazon tényezőknek (katonaiak és polgáriaknak), kiknek szerepük jut a hadi lábra helyezésnél.

A mozgósítás fokozatai a következők: a mozgósítás elrendelése és kihirdetése, a tartalékos katonák, tisztek stb. bevonulása, a lóbehívás, és a felfegyverzés és felszerelés. Ezt követi a felvonulás. A felvonulás vasúton történik. Ennek surlódások nélküli előkészítése a vezérkar legnehezebb, de legszebb feladata is. Ha a felvonulás végbe ment, következnek az ellenség felé a *menetek*,

a miknek eredménye a *harcz*. A harczot a csapatok, illetőleg ezeknek már békében szervezett magasabbrendű egységei, a *seregtettek* vívják meg.

2. A VEZETÉS SZERVEI.

Mielőtt a haderő csatákat vívó magasabbrendű egységeinek összeállítására térnénk át, a vezetés szerveiről mondunk néhány szót.

A fegyveres erő munkáját a haderő zöme: a *legénység* végzi el. Szent ügyért nagy munkát végez s megköveteli a maga iránt való föltétlen tiszteletet! A tömeget azonban vezetni kell. A vezetés az altisztek, azután — felsőbb fokon — a tisztek és tisztjelöltek feladata. Ezek a fegyveres hatalom idegrendszerét alkotják, a mely az izmok, a nemzet tömegét mozgatja.

Az *altisztek* a rendfokozatnélküli legénység soraiból kerülnek ki, ennek gondolatvilágát, érzelmeit ismerik, tehát reá a legjobban hathatnak. Ez magyarázza meg fontosságukat. Hadi tapasztalatok alapján a harczban minden 10—15 katonára jut egy. Mindenesetre magasabb erkölcsi színvonalon álló és nagyobb katonai látókörrel és tudással bíró egyének, kik nemcsak a tisztikarnak erős támaszai, hanem a háborúban igen gyakran hárul az a kötelesség is reájuk, hogy tisztjeiket hosszabb-rövidebb ideig helyettesítve, befolyásolják a százezreket az ütközet sorsának kedvező eldöntésében.

A tisztek és a tisztjelöltek. A harcz, különösen ma, felette nagy áldozatokat követel. Ezek látára és az életfenntartás ösztönéből folyólag az

ütközetekbe állított roppant nagy tömegek önkénytelenül is engednek és meginognak. Ilyen perczekben van szükség oly egyénekre, kik felfogják és át is érzik a küzdelem célját és fontosságát s a lelkesedés hevében sem vesztik el józan eszüket, hanem a csata legnagyobb forgatagában is alkalmazván a harcászat helyes elveit, hidegvérrel irányítják a tömeget. Ezeket szolgálhatja a tisztikar, mely erkölcsi és szellemi tulajdonságainál fogva messze felette áll a legénységnek. Ő szervez, oktat, vezet és példát is ad. A tisztikar tehát a fegyveres erő szilárd alapja. A milyen ez, olyan a hadsereg. Ha a tisztikar esze és szíve a helyén van, akkor az eredmény mindenkor a legfényesebb lesz!

A tisztek számának megállapításánál ugyancsak a tapasztalat alapján, elv az, hogy a gyalogságnál minden 50 emberre, a lovasságnál 30-ra, a tüzérségnél pedig 2 ágyúra 1 tiszt jusson.

A tiszti rendfokozatokban nem igen járatosak részére óhajtunk szolgálatot tenni, a midőn ide iktatjuk fegyveres erőnk tiszti és tisztviselői karának különféle csoportjait, azután ezeken belől a rendfokozatokat, vagyis kimutatjuk azt, hogy miképen nevezik az egyes embereket.

A *főcsoportok* a következők: a katoná-állomány, a katonai és honvédelelkészek, a hadbírák, a katonai és honvéd orvosok, a csapatszámvivők, a katonai és honvéd tisztviselők és a rangosztályba nem sorolt havidíjasok.

I. csoport: a katonáállomány.

Feloszlik a tisztésekre (tisztek, tisztjelöltek, altisztek és őrzetők) és a közlegénységre.

A TISZTESEK.

a) A tisztek.

I. Tábornokok.

Rangosztály Elnevezés

Rendfokozati jelvények

I. Tábornagy

a gallér hajtókáján ro-
vátkás aranypaszomány
lefelé hajló cserfaleve-
lekkel díszítettenIII. Gyalogsági vagy lovassági tábornok
a gallér hajtókáján arany paszomány és rajta 3 csillagvagy táborszernagy
IV. Altábornagy
mint az előbbinél, de a hajtókán csupán 2 csillagV. Vezérőrnagy
mint az előbbinél, de a hajtókán csupán 1 csillag

II. Törzstisztek.

VI. Ezredes
arany vagy ezüst pa-
szomány a hajtókán és
rajta 3 csillagVII. Alezredes
mint az előbbinél, de
csak 2 csillagVIII. Őrnagy
mint az előbbinél, de
csak 1 csillag

III. Főtisztek.

IX. Százados
a posztó hajtókán 3
csillagX. Főhadnagy
a posztó hajtókán 2
csillagXI. Hadnagy
a posztó hajtókán 1
csillag.

A főhadnagyokat és hadnagyokat még *alantos tiszteknek* is szokás nevezni.

b) Tisztjelöltek.

Zászlós, arany vagy ezüst keskeny sujtással díszített hajtókán 1 csillag. *Hadapród*, arany vagy ezüst keskeny sujtással és vékony sárga selyem paszománnyal díszített hajtókán 3 csillag.

c) Altisztek.

A fegyvernemek és hivatásuk szerint különféle elnevezésük van. A gyalogságnál vannak: őrmesterek, szakaszvezetők, tizedesek, a tüzérségnél pl. tűzmesterek, szakaszvezetők, löveg-irányzók, irányzók stb. Rendfokozati jelvényeik: az őrmestereké sárga selyem sujtáson 3 csillag, a szakaszvezetőknél a hajtókán 3, a tizedeseknél 2, az őrvezetőknél 1 csillag.

d) Közlegénység.

Az összes fegyvernemeknél azok, kik semmiféle rendfokozati jelvényt sem viselnek a gallér hajtókáján.

A katona-állományú tisztikar föltétlenül a legfontosabb tényező, mert ez neveli katonákká, harcosokká a százezreket; ő a vezető elem a csatákban. Állása a többi állománycsoportokkal szemben kitüntetett. A szolgálati szabályzat számukra bizonyos előjogokat biztosít a többiekkel szemben; csakis ez a csoport visel a derékon át-

kötött úgynevezett *tábori* vagy *szolgálati övet*. Az általuk vezetett csapat nagyságára nézve általában rendes viszonyok között azt mondhatjuk, hogy a seregeket és a seregtesteket a tábornokok, a csapattesteket (ezred) és az osztályokat (zászlóalj, lovas vagy tüzér osztály) törzstisztek, az alosztályokat, vagyis a fegyvernemek alapegységeit (század, üteg) századosok, az alapegységek részeit pedig (szakaszok) az alantos tisztek (hadnagy, főhadnagy), valamint a tisztjelöltek (zászlósok, hadapródok) vezénylik.

2. csoport: a katonai és honvéd lelkészek.

Rendfokozati jelvényeik nem a galléron vannak, hanem mindkét karjukon sujtásokat viselnek rendfokozatuknak megfelelőleg és pedig a katonai állomány *főtisztjeiével* egyenlő rangosztályba tartozók csupán keskenyebb (3), a törzstiszti és tábornoki rangosztályba sorolók pedig egy szélesebb és e felett 1, 2 vagy 3 keskenyebb paszományt.

Rangosztályuk és elnevezésük a következő:

V.	rangosztály	apostoli tábori vicárius
VI.	«	tábori consistorialis igazgató
VIII.	«	első tábori consistorialis titkár, vagy honvéd plébános, görög kath. katonai főpap, görög keleti katonai esperes, evangélikus katonai esperes
IX.	«	második tábori consistorialis titkár, honvéd lelkész, egyházi tanár.

3. csoport: a katonai és honvéd hadbírák.

(Igazságügyi tisztikar.)

Rangosztály	Elnevezés	Rendfokozati jelvények
IV.	Tábornok főhadbíró	} azonosak a katonai állomány hasonló rangosztályába tartozó egyéneiével
V.	Tábornok hadbíró	
VI.	Ezredes «	
VII.	Alezredes «	
VIII.	Őrnagy «	
IX.	Százados «	
X.	Főhadnagy «	

4. csoport: a katonai és honvéd orvosok.

IV.	Vezérfőtörzsorvos	} azonosak a katonai állomány hasonló rangosztályába tartozó egyéneiével
V.	Vezértörzsorvos	
VI.	} Főtörzsorvos	
VII.		
VIII.	Törzsorvos	
IX.	Ezredorvos	
X.	Főorvos	
XI.	Segédorvos	

A zászlósi rendfokozatot viselő orvost *segédorvos-helyettesnek* nevezik.

5. csoport: a csapatszámvivők.

IX.	Százados	} csapatszámvivő
X.	Főhadnagy	
XI.	Hadnagy	

6. csoport: a katonai és honvéd tisztviselők.

Megjegyzés: a három első alcsoportba tartozók tiszti jelleggel bíró tisztviselők, vagyis a katoná-állományú egyénekhez hasonló kardbojtot és rendfokozati jelvényül csillagokat viselnek. A többi tisztviselő ezüstös kardbojtot és rendfokozati jelvényekül rózsákat visel.

1. Katonai és honvéd-hadbiztossági tisztviselők.

	Rangosztály	Elnevezés
IV.		Csoportfőnök
V.		Vezérhadbiztos
VI.	}	Főhadbiztos
VII.		
VIII.		Hadbiztos
IX.		Alhadbiztos

2. Tüzérségi mérnökök.

V.		Tüzérségi vezérmérnök	
VI.	}	oszt. tüzérségi főmérnök	
VII.			1-ső
VIII.			2-od
VIII.	3-ad		
IX.		Tüzérségi mérnök	
X.		Tüzérségi segédmérnök	

3. Katonai és honvéd építész-mérnökök.

V.		Építész vezérmérnök	
VI.	}	oszt. építész-főmérnök	
VII.			1-ső
VIII.			2-od
VIII.	3-ad		
IX.		Építész-mérnök	
X.		Építész-segédmérnök	

Ezenkívül még 16 tisztviselői csoport van, a melyek a következők: katonai és honvéd számellenőrző, katonai pénztári, élelmezésügyi, tüzérségi szer-, levéltári, gyógyszerészügyi, építésügyi, számvevőségi, földrajzi intézeti műszaki, állatorvosi, műszaki katonabizottságban műszaki, katona-építészeti, utász- és vonatszer műszaki tisztviselők, katonai tanítók, vívómesterek és erdészeti tisztviselők.

A rangosztályba nem sorolt havidijasok a főszámvevők, a nyilvántartó-örmesterek, a főfegyvermesterek, a főtörzsfoglárok, a törzsfoglárok, a foglárok, a műszaki segéd személyzet egyénei, a katonai és a honvéd intézeti- és a hadsereg-szolgák.

A hadsereg magasabb szempontból való vezetésének azonban külön szervei vannak. Ezek: a vezérkar, a tüzér- és a hadmérnöktörzs, valamint a hadbiztosság.

A vezérkar.

A vezérkar a katona-állományba tartozik és a hadsereg feje, esze. Békében feladata: a haderő szervezése, a háború előkészítése, a csapatok kiképzésének vezetése és a magasabb parancsnokságoknál megfelelő hatáskörű fogalmazói szolgálat; *háborúban* tagjai: a vezetés segédközegei. Élén egy magasabb rendfokozatú tábornok áll, kinek neve *az összes fegyveres hatalom vezérkarának főnöke*. A vezérkari testületbe tartozó tisztek századosi és ennél magasabb rendfokozatot viselnek. Valamennyinek a bécsi cs. és kir. hadiiskolát kell elvégeznie. A ki ezt elvégezte, az joggal tekintheti magát a katonai tudományok doctorának.

A vezérkar hivatásának elvégzésére irodák vannak felállítva. Ezek pl. a hadműveleti, a hadtáp, az országleíró, a vasúti, a nyilvántartó stb. irodák.

A tüzértörzs.

A tüzértörzs hivatása a tüzérségi, fegyverzeti és lövészer-kérdések tanulmányozása és háborúban főként a lövészer kiegészítésének vezetése. Oly tisztokból nyeri kiegészítését, kik a felsőbb tüzértanfolyamot végezték. A katonai műszaki bizottságban is helyet foglalnak.

A hadmérnöktörzs.

A hadmérnöktörzs vezeti, tervezi és végre is hajtja az államerődítéset. Háborúban a várharczokban és a tábori erődítéseknel szerepel. Tagjai a felsőbb hadmérnöki tanfolyamot végezték. A monarchia várépítési hatóságait ők vezetik és a katonai műszaki bizottságban is szerepelnek.

A hadbiztosság.

A hadbiztosság a katonai tisztviselők legelső csoportjába tartozó hadbiztossági tisztviselőkből kerül ki. A hadsereg, honvédség és népfölkelés élelmezésére, ruházására, felszerelésére vonatkozó ügyek vezetésére, illetőleg az ezen ágazatokból folyó szolgálat teljesítésére, békében még az elhelyezési ügyek vezetésére és a közigazgatási ellenőrzés gyakorlására is hivatott. Főként oly csapattisztekből kerülnek ki, a kik Bécsben két éven át a hadbiztossági tanfolyamot hallgatták.

3. A SEREGTESTEK.

Az előző fejezetekben megismertettük a hadsereg csapatait, a melyek egyrészt küzdeni, más-

részt a küzdőket támogatni, segíteni hivatottak. A hadseregnek a küzdelemre és a küzdők támogatására rendelt részeit, a vidék jellege szerint, a melyen harczolnunk kell, és az ellenség tulajdonságai szerint czélszerűen megállapított oly nagyobb csoportokba kell egyesítenünk, a melyeken belől a csapatok egymást a kellő időben és helyen a siker biztosítása végett támogatni képesek.

A fegyveres hatalomnak háború esetén mozgósított parancsnokságai, csapatai és intézetei stb. a *hadrakelt sereget* alkotják. Ez seregtestekre (t. i. a seregnek részei) tagozódik, úgymint: dandárokra, hadosztályokra és hadtestekre. Több seregtest egy hadsereget alkot.

DANDÁROK.

A dandárok ugyanazon fegyvernemek csapattesteinek (ezredek) egyesítéséből keletkeznek. Vannak tehát: gyalog-, lovas- és tüzér-dandárok.

A HADOSZTÁLYOK.

A gyalog hadosztály.

A seregtestek legfontosabbja a gyalog hadosztály. Akként állítatik össze a különféle csapatokból és az ezek hadiszükségleteinek kiegészítésére megkívántató intézetekből, hogy hosszabb időn át önállóan is alkalmazható legyen. E kívánalmaknak csakis akkor felelhet meg, ha

1. oly erővel bír, mint a mennyi egyrészt a parancsnoknak lehetővé teszi, hogy a csapatokat a harcz minden helyzetében részletesen vezethesse, másrészt pedig a hadosztályt arra képesítse, hogy az ellenségnek ellent tudjon állni;

2. a háború színhelyének megfelelőleg a kellő

A gyalog hadosztály összeállításának példája rajzban.

Hadosztály-parancsnokság

Ez alá tartoznak:

a) a csapatok

két gyalogdandár

(2—2 gyalogezreddel)

I.

2.

3.

4.

gyalogezred

(1—1 koczka egy-egy gyalogezredet mutat a hozzá tartozó géppuskás osztagokkal együtt

a hadosztály lovasság

2 lovasszázad

lovás
távirójárőr

utász-
szakasz

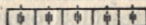
a lovasság
parancsnoka

tüzérség

(vezető a tüzérdandárnok)

taraczkos osztály (12 taraczk)

tábori ágyús ezred (30 ágyú)

b) intézetek

hadosztály távbeszélő-osztag

gyalogsági és tüzérségi lövészeres
oszlop

hadosztály egészségügyi intézet

gyalog élelmezőoszlop

hadosztály-sütőde

Megjegyzés: A csapatok és intézetek jelzése a térképen, jelentésekben, vázlatokban stb. a katonai gyakorlati életben zászlócskákkal és különféle ábrákat magukba foglaló koczkákkal történik, melyeket katonai nyelven *csapatjelzéseknek* nevezünk.

számú lovassággal, tüzérséggel és műszaki csapatokkal rendelkezik és legalább egy napi csatának akadálytalan keresztülviteléhez szükséges lövészerkészlettel bír;

3. a lovak és emberek 6—8 napra elegendő eleséggel vannak ellátva;

4. rendelkezésére állanak az egészségügyi intézetek, és

5. a szolgálatnak minden irányú sikeres kezelésére és gyors foganatosítására szükséges személyzete megvan.

A tulsó lapon lévő ábra a gyalog hadosztály összeállítását mutatja.

A csapatok szervezetét és hivatását az előzményekben már elmondottuk, most csupán a még eddig nem tárgyalt hadosztály-parancsnokság összeállításáról és az intézetekről óhajtunk részletesen beszámolni.

A hadosztály parancsnoka egy altábornagy. Ennek jobbkeze a *vezérkari főnök*, a ki egy vezérkari testületi őrnagy. A parancsnokság négy csoportra oszlik: a vezérkari és a hadbiztossági osztályra, a segédközegek csoportjára és a törzscsapatokra.

a) *A vezérkari osztály* személyzete: főnök az őrnagy, azután 2 vezérkari tisztt, parancsörtisztek, gépkocsik, motoros és közönséges kerékpárok, írkok, tolmácsok és tábori csendőrök. Ez az osztály a hadműveleti és a katonai szolgálat vezetője és az összes szolgálatnak a felügyelője; befolyást gyakorol a többi osztályoknak a hadműveletekkel kapcsolatos ügyeire. A parancsörtisztek rendelkezések vitelére hivatott lovas-tisztek. A tábori csendőrök a csendőrség állomá-

nyából vétetnek; már békében kitanítják őket s biztonsági és rendőri szolgálatot teljesítenek.

b) *A hadbiztossági osztályban* 1 hadbiztos, 1 alhadbiztos, 1 számtiszt és 1 élelmezőtiszt van, a kik valamennyien az élelmezésről és az illetékekről gondoskodnak.

c) *A segédközegek* sorába tartoznak: a tüzérandárnok, a hadosztály-orvosfőnök (törzsorvos), 1 lelkész, a hadbírák és a tábori posta egy kirendeltsége.

d) *Törzscsapatok:* 1 gyalogszázad és 1 lovas szakasz. Mindkettő a hadosztály-parancsnokság körletében őrségi szolgálatot teljesít.

Az egész parancsnokságot *hadosztály törzshadiszállásnak* szokás nevezni. Embereinek összege kereken 300, száztiz lóval és 20 kocsival.

A hadosztály intézetei:

a) *a távbeszélő-osztag* a csapatokkal és a magasabb parancsnokságokkal az összeköttetést létesíti a rendelkezésére álló 4 távbeszélő állomással, 40 km vezetékeivel és 2 távjelző-készülékével;

b) *a lövészeres intézetet* egy tüzértiszt vezet, a kocsikon pedig minden puska részére 160 drb. töltényt, a tábori ágyúk számára 366 drb. és a taraczkok részére 240 drb. lövést visznek;

c) *a hadosztály-egészségügyi intézet* az összegyűjtött betegeket és sebesülteket ápolja addig, míg tovább nem adhatók. Orvosokból, sebesültek ápolására kiképzett katonákból, azután a sebesültek és a gyógy- és kötőeszközök szállítására szolgáló kocsikból áll;

d) *a gyalog élelmezőoszlop* az egész hadosztály számára 6 napi eleséget visz;

e) *a hadosztály-sütőde* kenyér sütésére alkalmas

10 vaskocsiból áll; ehhez tartoznak még a lisztet, kovászt, sőt és köménymagot szállító kocsik. Naponként, még a menetelés alatt is, friss kenyeret süt az egész hadosztálynak.

A hadosztály ereje: $16\frac{1}{4}$ gyalog zászlóalj, 16 géppuskás osztag, $2\frac{1}{2}$ lovas század és 7 üteg, összesen 16.000 puska, 32 géppuska, 300 lovas (kard) és 42 ágyú. *A naponként eleséggel ellátandók száma: 20.000 ember és 3000 ló.*

A lovas hadosztály.

A háborúban elsőrendű fontos dolog, hogy a hadvezetőség idejekorán megtudja az ellenséges erők csoportosítását, mozdulatait és esetleg szándékait is. Tehát szükséges, hogy az ellenség felé vezető utakon, egységes vezetés alatt, nagyobb tömegekben lovasságot toljunk előre, mely a saját seregünket megelőzvé, az ellenséget felkeresi, vele az érintkezést fenntartja s egyrészt a felsőbb vezetőséget az ellenség viszonyai felől tájékoztatja, másrészt az ellenséges lovasság hasonló törekvését megakadályozza. Ily módon tehát a saját hadseregünk előtt függönyt alkot, mely mögött a seregtettek mozgása nyugodtan és biztosan végrehajtható. E szolgálat ellátására hivatottak a lovas hadosztályok, melyeket, hogy megfelelő erőt fejthessenek ki, tüzérséggel és intézetekkel is ellátunk.

Az 59. lapon lévő ábra a lovashadosztály összeállítását mutatja.

A hadosztály törzshadiszállásának és az intézeteknek összeállítása és hivatása hasonlatos a gyaloghadosztályéval.

Számerő: 25 lovas század, 1 géppuskás osztag, 3 üteg, vagyis 3600 kard, 4 géppuska és 12 ágyú.

A lovas hadosztály összeállításának példája rajzban.

Hadosztály-parancsnokság

Ez alá tartoznak:

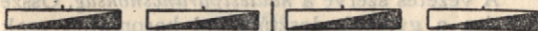
a) a csapatok

két lovas dandár

(2—2 lovas ezreddel)

1.

2.

3.

4.

lovas ezred

(1—1 koczka egy-egy lovas ezredet mutat)

lovas géppuskás osztag
(4 géppuska)

lovagló tüzérosztály
(12 ágyú)

b) intézetek

lovas távíró-osztag

lovas lövészereszlop

lovassági hadihídkészlet

lovas élelmezőoszlop

lovas hadosztály egészségügyi intézet

Élelmezési állománya kereken 5000 ember és 5000 ló. Szükség esetén 1—2 gyalog zászlóaljat és kerékpárosszázadokat is beosztanak hozzá.

A HADTEST.

A hadra kelt seregben a hadosztályok után következő magasabbrendű seregtest a *hadtest*, mely 2—3 hadosztályból alakul. Egységes működésének biztosítása végett itt is a vezetés szerve, azután oly intézetekre van szükségünk, a melyek a hadtest egész tömegének szükséges hadi szereket és eszközöket szállítják.

A vezetés szerve a *hadtestparancsnokság*. Összeállítás a gyaloghadosztályéval hasonlatos, csak hogy személyzete nagyobb. A különleges csapatokat és az intézeteket a 61. lapon lévő ábra mutatja. Itt csupán azon intézetek rövid magyarázatába bocsátkozunk, melyekről eddigelé említést nem tettünk.

Ilyenek:

a) a *rádió táviróállomás*, vagyis drótnélküli elektromos állomás;

b) a *vágómarha-telep* a hús pótlására szolgál. Négy napí élő vágómarha-szükségletet gyűjt és hajtat a hadtest után;

c) a *tábori gyengélkedő-házak* 500 könnyen sebesült katona vagy beteg ápolására szolgáló egészségügyi intézetek;

d) a *tábori kórház*, 200 beteg vagy sebesült számára berendezett olyan intézet, melyben az emberek kórházszerű gondosabb ápolásban részesülhetnek;

e) a *lógyógytelepek* a beteg lovakat ápolják;

f) a *vonattelep* a hasznavehetetlenné vált

A hadtest összeállításának példája rajzban.

Hadtest-parancsnokság

Gyalog hadosztályok

Különleges csapatok

árkász zászlóalj

Nehéz taraczk ütegosztály
a lövészeres teleppel

utász zászlóalj

Intézetek

Léghajós-
osztág

Rádió
távíró

Távbeszélő-
osztág

Távíró-
osztág

Sáncszeroszlop

Hadikészletek

Hadtest-
sütőde

Hadtest
élelm. raktár

Élelmező részleg a
hadt. csapatai számára

Vágómarhatelep

Tábori gyengélkedőházak

Tábori kórházak

Lógyógy-
telep

Hadtest-
vonattelep

Motoros hadtáp-
vonatszaksz

kocsik javításához szükséges anyagokat és szerzőségeket szállítja;

g) a motoros hadtápvonatszaksz gépkocsikból áll és eleséget visz.

A HADSEREG.

A hadi viszonyokhoz képest a magasabbrendű seregtesteket hadseregekbe szokás osztani. Ezek nemcsak a vezetés szervével, a *hadsereg parancsnokságával* rendelkeznek, hanem különféle hivatású intézetekkel is bírnak. A hadműveleti szolgálatot a hadseregparancsnokság, az élelmezési és egyéb gazdasági ügyeket a *hadsereg-hadtápvonatszaksz* látja el.

A HADSEREG-FŐPARANCSNOKSÁG.

Ha több hadsereg működik egy és ugyanazon területen, akkor ezek egységes vezetésére hadsereg-főparancsnokságot állítanak fel. Ennek a hadműveleteket vezető részét *hadműveleti főparancsnokságnak*, a gazdaságkezelési dolgokat lebonyolító részét pedig *hadtápvonatszaksz-főparancsnokságnak* nevezzük.

SEREGTESZTEK A HEGYI HÁBORÚBAN.

A monarchia a határoló államok földrajzi viszonyainál fogva kénytelen fegyveres erejének egy részét a hegyi háborúra is alkalmas összeállításban készen tartani.

Mivel a magas hegységek területein a föld felületének részei a vidék áttekintését, a csapatok vezetését és nagyobb erőknél fellépését igen megnehezítik, sőt néha lehetetlenné is teszik, a seregtesteket kisebbekre szabjuk. A főszerepet

A hegyi dandár összeállításának példája rajzban.

Dandárparancsnokság

Ez alá tartoznak:

5 gyalos zászlóalj (géppuskákkal)

I szakasz lovasság

I hegyi ágyús üteg

I hegyi tarackos üteg

Intézetek:

Lövőszeres oszlop a gyalogság
és a tüzérség számára

Hegyi dandár-élelmezőoszlop

Hegyi dandár egészségügyi
intézet

Hegyi távbeszélő-osztag

itt is a gyalogság viszi — a lovasság csak parancsvivő szolgálatot teljesít, tehát jóval kevesebb, mint a nyílt háborúban, — a tüzérség felszerelését pedig egészen meg kell változtatni. Ezenkívül a csapattesteket, a járás-kelés nehéz viszonyai miatt, hosszabb idejű önálló működésre kell képesítenünk, a szükségleteket szállító intézetek anyagát pedig nem kocsikon, hanem málhásállatokon vitetjük.

A hegyi háborúban a hadműveleti egység a *hegyi dandár*, melynek összeállítása, miként azt a 63. lapon lévő ábra is mutatja, hasonlatos a nyílt háború gyalog-hadosztályaiéval.

4. A HÁBORÚ LEFOLYÁSA.

Pár szóval megemlítettük már a mozgósítást, ennek mozzanatait, azután a seregtestek felvonulását, a felderítő lovasság szerepét és azt, hogy az ellenséggel a harcot a seregtestek vívják meg. Most kísérletet teszünk az egész háborúnak nagy vonásokban való megismertetésével.

Már a mozgósítás elrendelését megelőzőleg a határok mentén álló csendőrségünk és pénzügyőrségünk lezárja a határokat, szigorúan ellenőrzi az utakat, a vasúti állomásokat, a postát, a távirdát, valamint a ki- és bejáró embereket. A mozgósítás első napjával ezen őrségeket megerősítjük és feladatukká tesszük a határon át való közlekedés teljes meggátolását. A már békében a határok mentén csaknem hadi állományon levő lovasságunk is kivonul laktanyáiból és segédkezet nyújt a csendőrségnek és a pénzügyőrségnek. E részek

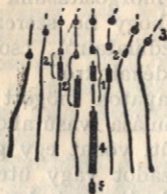
mögött lassanként a már kész közeli gyalogság is felvonul és elrendezkedik úgy, hogy tökéletessé tegye az elzárást. Az elzárásnak célja, hogy az ellenséget a saját mozgásításunk zavarásában megakadályozzuk s hogy ne szerezhessen tudomást seregeink mozdulatairól, csoportosításáról és így esetleges szándékainkról.

A határelzáró csapatok mögött megy végbe a seregtettek felvonulása vasúton. Ez óriási feladat. Minden vasúti vonat egy gyalog zászlóaljat, egy lovas századot vagy üteget szállíthat el. Ennélfogva egy hadtestnek kereken 150 vonatra van szüksége, hogy az összes csapatait, ágyúit, lovait, intézeteit és mindenrendű anyagát a felvonulási körletbe szállíthassa. Könnyen kiszámítható, hogy hány vasúti vonatra van szükségünk, ha csupán a határoktól távolabb eső 12—13 hadtestünket óhajtjuk a határra szállítani.

A hadsereg felvonulásának befejezése előtt, vagy ezután közvetlenül, ha a haditerv készen van, megindulnak a lovas hadosztályok, hogy megállapítsák az ellenséges seregtetteknek felvonulási helyét és erejét. E részek tehát az elsők, melyek az ellenséges területre betörnek. A lovas seregtettek ezen eljárását nevezzük a *távoli felderítésnek*.

A lovas felderítő-seregtettek mögött indulnak meg a hadseregek hadtesteikkel, ezek pedig hadosztályaikkal. Az előnyomulás több úton csoportokban megy végbe, vagyis a csapatok az ellenség felé *menetelnek*, vagy előnyomulnak. E meneteleket az ellenséges megfigyelés, meglepő lödőzés és rajtaütés ellen biztosítanunk kell. E végből

a seregtestek erejük egy bizonyos részét kisebb-nagyobb csoportokba osztottan legyező-alakban maguk elé tolják. Így:

- 1 = elővéd
- 2 = oldalvédek
- 3 = gyalog vagy lovasjárőrök vagy kerékpárosok
- 4 = a főcsapat.
- 5 = utóvéd.

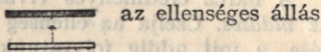
Ezeket az előretolt részeket *menetbiztosító csapatoknak* szokás nevezni. Ha előrenyomulunk, akkor *elővédet*, esetleg az oldalak biztosítására oldalvédeket különítünk ki. Ha az ellenséges felállítással párhuzamosan menetelünk, akkor az *oldalvédeket* nagyobb erőkből állítjuk össze. A hátramenetnél természetesen az *utóvédeket* kell nagyobb erőkből alakítanunk.

Az ellenséggel való találkozás esetén harcz fejlődik ki. Legelőször a menetbiztosító csapatok kezdik meg a csatározást, majd a harcz helyére érkezett seregtestek részei fejlődnek fel. A napokig tartó csatákban a seregek minden része több száz kilométeres arcvonalon, éjjel és nappal a föld felületének minden részeért előre rendeli minden katonáját, ágyúját s a technika vívmányainak eszközeivel, fizikai és erkölcsi erejének teljes megfeszítésével, verejtékezve küzdve-küzd a győzelemért, a mely annak az ölébe hull, kinek vasfegyelme és erősebb akarata a nagy veszteségekkel járó csata bomlasztó hatásának jobban képes ellentállani s a ki a harcot mindaddig rendület-

len állhatatossággal folytatja, míg az ellenséget az ellenállásnak abbahagyására nem kényszeríti.

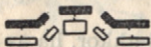
A harcban a *támadást* és a *védelmet* különböztetjük meg. Támadunk akkor, ha nekimegyünk az ellenségnek. Ennél a jelszó: *előre az ellenségig!* Védelemnek nevezzük azt, a mikor valamely állásban bevárjuk az ellenséget.

A támadásnál, történjék az ezredekkel, dandárokkal, hadosztályokkal vagy milliókból alakított hadseregekkel, *arcztámadásnak* hívjuk azt, mikor az ellenséges felállításnak egyenesen nekimegyünk. Így:

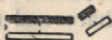
az ellenséges állás

Az *arcztámadás* egyik fajtája, a mikor nagy erővel *áttörjük* az ellenséges felállítást. Így:

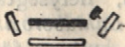
az ellenséges állás

Ha az ellenség egyik szárnya, oldala ellen intezünk támadást, akkor ez az *átkaroló támadás*. Így:

az ellenséges állás

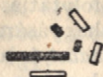
Kettős az *átkarolás* akkor, ha mind a két ellenséges szárnyat fogjuk át. Így:

az ellenséges állás

Ha pedig nemcsak az ellenség oldalába, hanem ennek hátába is törünk, akkor *megkerülést* hajtunk végre. Így:

az ellenséges állás

Ha azt látjuk, hogy az ellenség ellenállása csökken, akkor *rohamra* megyünk. A rohamnál az ellenség ellenállását a szuronyokkal törjük meg. Ebben a csapatnak és a katonának attól a tudattól kell áthatva lennie, hogy csak az *előre jelent becsületet és üdvöt s hogy számára hátra nem létezik többé!*

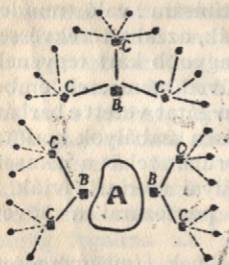
A harc eredményes vívása után következik az *üldözés*. Célja az ellenség teljes megsemmisítése, a mit addig folytatunk, míg célunkat el nem értük. Első sorban a lovasság és a tüzérség feladata, a gyalogság csak akkor fog hozzá, ha a támadásban többé-kevésbé rendetlenségbe jutott osztaályai sorakoztak.

Hátrálunk, visszavonulunk akkor, ha az ellenség támadásunkat visszaverte, vagy ha a harczfelderítés vagy a bevezető harcz alapján felismerhető, hogy a harczcél elérésére kilátás nincs, ha valamely felsőbb parancs visszahúzódásra késztet, vagy ha az időnyerésért vívott harczczal a szándékolt célt elértük.

A harc, vagy a menetelés befejezése után a csapatok pihennek és éjjeleznek. A pihenés, illetőleg éjjelezés, laktáborokban, helységtáborokban és táborokban történhet. *Laktáborozik* valamely csapat akkor, ha minden embere föld alá kerül. *Helységtáborokban* a csapat egyik része föld alá jut, míg a többi a házak mellett a szabadban táborozik. A *táborokban* a csapatok az isten szabad ege alatt ütnek tanyát.

A csapatok nyugvását azonban biztosítanunk kell az ellenség támadása ellenében. Bizonyos időt kell teremtenünk a nyugvó csapatnak harczhoz való felkészüléséhez. Erre hivatottak az *előőrsök*. Ezek meghatározott mennyiségű erőben a nyugvó csapat körül bizonyos távolságban állanak fel. Az ellenséghez legközelebb eső részét, illetőleg az ezen részekből alakított vonalon álló őrségeket *tábori őrségeknek*, az ezek mögött a támogatásukra rendelt erőket *főőrsöknek*, illetőleg *előőrs-tartalékoknak* nevezzük.

Előőrsök.

- A = a főcsapat pihenőhelye
 B = előörstartalékok
 C = főőrsök a tábori-
 őrsökkel (a főőrs
 ereje $\frac{1}{2}$ –2 gyalog
 század; a tábori-
 őrsöké 10–15 ember).

A harczban, a csatákban és mindenrendű hadi vállalatokban azonban nemcsak a katonai szabályzatokban körvonalazott elvek és tételek szerint küzdünk, hanem bizonyos szabályokat kell betartanunk, illetőleg kimérettel tartozunk lenni bizonyos személyek és javak iránt. Hogy kiket és mit és miképen tartozunk kimélni, az a *hadijog* körébe vág.

5. A HADIJOG.

Az a törekvés, hogy az államok egymás közötti ügyes-bajos dolgaikat elintézhessék, szülte a nemzetközi jogot. Ennek egyik része a *hadi-*vagy *háborújog*. Ez a modern hadviselés nemzetközi jogelveinek és szabályainak foglalatja, a mely általában magába foglalja a hadviselő felek egymás közötti, a szövetséges és a semleges államokhoz való viszonyát, valamint a hadviselés módját és ennek eszközeit, végül a békés lakossággal szemben való magatartását. Az ókor népei a háborúkat állatias kegyetlenséggel, az ember és az anyag pusztítására való minden eszköz felhasználásával vívták, azzal a törekvéssel, hogy az ellenfélben minél nagyobb kárt tegyenek. Évszázadok elteltével a művelt nemzetek embe-riessége és méltósága azonban gátat vetett e barbárságoknak és a háborút áldásos szabályok korlátai közé szorította. A mai háborúkat tehát a nemzetközi jognak bizonyos szabályai szerint vívják.

A hadijog lényegesebb pontozatai a következők:

Tilos bizonyos eszközöknek (megmérgezett fegyvereknek, lánczos golyóknak stb.) vagy oly fegyvereknek használása, melyek czélnélküli fájdalmakat vagy nehezen gyógyítható sebeket okoznak.* *Tilos* a kutak vagy az ellenség részére

* Ilyen főkép az ú. n. *dum-dum* golyó, azaz olyan lövedék, melynek magvát nem veszi körül teljesen a kemény köpenyeg, vagy melynek köpenyén bevágások vannak. Nevüket első gyártási helyükről, Dum-dum indiai várostól kapták.

szolgáló ételek, italok megmérgezése, a ragályok szándékos terjesztése, visszaélés a Vörös Kereszt jelvényével, az ellenséges csapatok egyenruháinak és jelvényeinek alkalmazása, az ellenséges terület feldúlása, a hadifoglyok leölése, megcsonkítása vagy az ellenséges katonák vagy lakosok ellen irányuló orgyilkosság, sőt, a hol ezt a hadicél nem kívánja, a magántulajdont alkotó tárgyak pusztítása is.

Oly harcosokat, kik a fegyvert letenni és a harcban minden további résztvétől tartózkodni képesek, megölni, úgyszintén a sebesült vagy fogásba ejtett s ekkép támadásra vagy ellenállásra képtelenekké lett harcosokat bántalmazni, velök méltatlanul bánni vagy őket hazájuk elárulására kényszeríteni nem szabad.

Általában a háború tovább nem terjeszthető, mint azt a szükség okvetlen megkívánja.

Ellenségnek csak azok tekinthetők, s így fegyveres erőszak csak azok ellen alkalmazható, a kik az államoknak egymás elleni küzdelmében személyesen résztvesznek. Nem esnek tehát az ellenség fogalma alá az ellenséges állam békés alattvalói. Ellenben ide tartoznak: a rendes hadsereg a tartalékkal és póttartalékkal, a népfelkelés (nemzetőrség), az önkéntes vagy szabad csapatok, az utóbbiak azonban csak akkor, ha oly egyén áll az élükön, a ki alárendeltjeiért felelős, valamilyen meghatározott és távolról is felismerhető jelvényt viselnek, nyíltan hordják fegyvereiket és a hadiszokásokat és törvényeket megtartják. A hágai egyezmény szerint a meg nem szállt terület lakossága, mely az ellenség közeledtére s a beözönlő csapatok feltartóztatása

céljából önként fegyvert ragad a nélkül, hogy ideje lett volna a szabad csapatokra nézve előírt feltételeknek megfelelni, szintén kombattánsnak tekintendő, feltéve, hogy a hadijog szabályait betartja és *nyíltan* viseli fegyvereit. A hadsereghez tartozó nem katonaaállományú egyének a nemzetközi jog védelme alatt állanak s ellenük közvetlen támadás nem intézhető, de fegyvereiket csak megtámadtatásuk esetén, személyes védelmükre használhatják.

A háborúban résztvevő összes személyek foglyul ejthetők. A *hadifoglyok* az ellenséges állam hatalma alatt állanak, nem pedig ama személyek vagy csapatok hatalma alatt, a kik, illetőleg a melyek őket foglyul ejtették. A hadifogság célja csak az, hogy a fogoly a visszatérésben s a háborúban való részvételben megakadályoztassék. A hadifogságban levő egyének humánus bánásmódban részesítendőek, magántulajdonukat (fegyvereik, lovaik és katonai irományaik kivételével) megtartják és rendszerint városokban, erődökben, táborokban vagy pedig egyebütt helyeztetnek el azzal a kötelezettséggel, hogy bizonyos határon belül kell maradniok. Zárt helyen csak elkerülhetetlen szükség esetében tartathatók. A hadifoglyok annak az államnak a törvényei és bírászkodása alatt állanak, a mely őket hatalmában tartja, és ez tartozik gondoskodni eltartásukról. Szökés miatt a hadifoglyok fegyelmileg büntettetnek, de ha szökés útján saját csapatukhoz eljutottak és később ismét elfogattak, az előbbi szökés miatt felelősségre nem vonhatók. Hadifogoly tiszteket a saját tisztjeinket megillető fizetésben kell részesítenünk, de a saját államuk

utólagos térítési kötelezettsége ellenében. A hadifogságban levő legénységi egyének — eltartásuk fejében — rendfokozatuknak és képességeiknek megfelelő munkára alkalmazhatók.

Az ellenségeskedések kitörésekor a hadviselő államok mindegyikében *tudakozó hivatalok* állítatnak fel, melyek a hadifoglyokra vonatkozó összes adatokat nyilvántartják, a foglyok és hozzátartozóik közti érintkezést közvetítik és az elhalt hadifoglyok hagyatékának biztosításáról és az örökösök részére való kiszolgáltatásról gondoskodnak. A tudakozó hivatalok portómentességet élveznek. A hadifoglyoknak küldött holmik portó- és vámmentesek.

Oly egyénekkel, a kik az ellenséges hadsereget követik, de ahhoz közvetlenül nem tartoznak, mint a haditudósítók, markotányosok és szállítók, ha hatalmunkba kerülnek s megfelelő igazolvánnyal birnak, hadifoglyokként kell bánni, a mennyiben fogvatartásuk czélszerűnek mutatkozik.

A *parlamentairek* vagyis a hadikövetek, a kik az ellenséggel való tárgyalás végett küldettek ki, szintén a hadijog oltalma alatt állanak s küldetésük tartamára az ellenségeskedések ellen megvédetnek. Jelvényük: fehér zászló, és úgy ök, mint az őket kísérő kürtösök, zászlóvivők és tolmács, sérthetetlenek. De elveszti a hadikövet sérthetetlenségét, ha árulást követ el.

A hadrakelt seregek *sebesültjeit és betegeit* a nemzetközi jog különös oltalomban részesíti. A velük való bánásmódot a *genfi egyezmény* szabályozza. Ezen egyezmény az egészségügyi személyzetnek s az egészségügyi intézeteknek s ezek felszerelésének semlegességet és sérthetet-

lenséget biztosít. A betegápolásra szánt helyek és a betegápolással foglalkozó személyek jelvénye a vörös kereszt fehér alapon (Törökországban a vörös félhold).

Nem állanak a hadijog oltalma alatt azonban: a tettenért *kémek*, a *martalóczok*, továbbá azon *országglakósok*, kik a fegyveres erő ellen árulást követnek el, valamint az ellenséghez pártolt *szökevények*; ennélfogva nem tarthatnak számot a hadifoglyokat megillető kivételes bánásmódra sem, hanem kézrekerülésük esetén az illető állam törvényei szerint büntettetnek. A hágai egyezmény szerint kém az, a ki titkon vagy álürügy alatt valamely hadviselő fél működési területén értesüléseket szerez vagy igyekszik szerezni abból a célból, hogy azokat az ellenséggel közölje. Ehhez képest oly egyenruhás katonai egyének, a kik hírszerzés végett az ellenséges sereg működési területére hatolnak, nem tekintendők kémeknek. A tetten ért kém azonban megelőző ítélet nélkül nem büntethető. Oly kémek, kik saját hadseregükhöz már visszatértek és csak azután jutnak az ellenség hatalmába, a régebben elkövetett kémkedésért nem büntethetők.

A zsákmányjog. Zsákmány alatt azokat az ingó tárgyakat értjük, melyeket a haderőhöz tartozó személyek az ellenséges állam, annak alattvalói vagy az ellenséges haderő személyei birtokából elvettek. Jogos zsákmányolás tárgyát mai nap csak az ellenséges állam vagy hatalom tulajdonába tartozó oly tárgyak alkotják, melyek a hadviselést közvetlenül vagy közvetve elősegítik, tehát pénztári készletek, élelmi, ruházati, fegyverzeti cikkek, szállítási eszközök stb., me-

lyek az ellenséges hadviselő fél állami tulajdonát alkotják. Közművelődési, jótékonyági, egészségügyi és hasonló intézményekhez tartozó, bár köztulajdont alkotó tárgyak, tudományos vagy művészeti gyűjtemények, képtárak, emlékek, szobrok, képek, zsákmányképen jogosan el nem vehetők. Az ellenséges állam alattvalóinak magántulajdonát alkotó tárgyakat zsákmányképen elvinni nem szabad. Az ily magántulajdon azonban ott, hol az a saját csapatok élelmezése, ruházása vagy a sikeres hadviselés érdekében szükséges, kényszer útján mégis elvehető. Az elvívés módja: *a harácsolás*. A természetben való szolgáltatások megváltásaképen vagy büntetés gyanánt az ellenséges állam lakóira *hadiadó* is kivethető.

Az elfogott vagy már meghalt ellenséges katonától zsákmányképen csak a fegyvert és a katonai felszerelést, melyhez a ló is tartozik, vehetni el, és pedig tekintet nélkül arra, hogy e tárgyak kincstári- vagy magántulajdont alkotnak-e. Ruházatnak, ékszereknek, óráknak, pénznek a foglyoktól vagy sebesültektől való elvevése tilos. A mi az ellenségtől zsákmányképen elvétetik, az nem az elvevő katonáé, hanem azé az államkincstáré, mely állam katonája a zsákmányt hatalmába ejtette. A katonának tehát oly tárgyat, melyet jogosan zsákmányolt, nincs jogában megtartani, hanem azt előljárói útján a kincstárnak köteles beszolgáltatni.

Katonai hatalom a megszállt ellenséges területen. Ha valamely országrész az ellenséges hadsereg hatalmába került, a megszálló államnak kötelessége a közrend és közbiztonság helyreállításáról gondoskodni. A megszállt terület lakói-

nak élete, vagyona, vallása és jogai tiszteletben tartandók és a megszálló államnak nem szabad őket arra kényszeríteni, hogy neki hűségesköt tegyenek. A magánvagyon elvétele tilos. A fennálló adók és illetékek beszedésénél az illető állam törvényeihez kell alkalmazkodnunk. Másféle pénzádókat csak a hadsereg szükségleteinek ellátására és a közigazgatási költségek fedezésére vethetünk ki és egyesek cselekményeiért nem szabad az egész lakosságot pénzbírsággal sújtani. Hadiadók csak írásbeli parancsra hajthatók be és azok beszolgáltatásáról nyugtát kell adni, a hadsereg szükségletei számára követelhető természetben való szolgáltatások pedig lehetőleg készpénzzel fizetendők vagy legalább is nyugtázandók. A megszálló hadsereg csak az idegen állam tulajdonát alkotó pénzeket és értéktárgyakat, fegyvertárakat, szállítóeszközöket stb. foglalhatja le. A megszállott állam tulajdonát képező ingatlanok hasznélvezete a megszálló államot illeti ugyan, de kötelessége azokat fenntartani. A községek tulajdona, továbbá az istentiszteletnek, jótékonyágnak stb. szánt intézetek magántulajdonnak tekintendők és azok lefoglalása vagy megrongálása tilos.

A hadijog e törvényeit fájdalom gyakran sértik meg a hadviselő felek. Hogy ezt mily gyakran és hányféleképp tették a most folyó háborúban ellenségeink, köztudomású.

6. A SEBESÜLTEK ÉS BETEGEK ELLÁTÁSA A HÁBORÚBAN.

A hadsereg vezetőségének kötelességei közé tartozik az is, hogy első sorban az életnek, azután esetleg a hadseregnek vagy az államnak megmentse azokat, kik a csatákban és ütközetekben megsebesültek, vagy a kik a hadi fáradalmak következtében megbetegedtek és kimerültek. A mai milliós hadseregek küzdelmében bizony sok százezerre rúg ama katonák száma, kik szakavatott és irtalmas emberek ápolására szorulnak.

Az egészségügyi szolgálatnak a hadműveletek alatti ellátásában elv az,

hogy oly betegek, vagy sebesültek, kiknek felgyógyulása rövid időn belül (körülbelül 14 nap) valószínű, a hadsereg körletében maradjanak, hogy felgyógyulásuk után csapatjaiknál ismét szolgálatba léphessenek, azután

hogy a súlyosan sebesültek és betegek, a mint szállíthatókká váltak, mielőbb a hadsereg körletéből hátrább fekvő területekre szállíttassanak, hogy egyrészt a működő hadseregben esetleges járványok kiütésének eleje vétessék, másrészt ezek a személyek kórházakban szakavatott kezelés mellett a felgyógyulásukat legjobban előmozdító viszonyok közé jussanak.

Ezeknek megvalósítására a következő gondoskodások vannak.

A *csapatok* bizonyos egészségügyi személyzettel és anyaggal bírnak, a melyekkel a betegeket és sebesülteket az első segélyben részesítik és szállíthatókká teszik.

Mozgó tábori egészségügyi intézetek. A csapatokat oly intézeteknek kell követni, melyek átveszik az ápolásra szorulókat, a könnyű betegeket és sebesülteket felgyógyulásukig ápolják, a súlyosan sebesülteket pedig szállíthatóságukig felveszik s azután olyan helyre viszik, honnan hátrább küldhetők.

Utazó tábori egészségügyi intézetek. Ezek a sebesülteket és betegeket a hadsereg körletéből hátrább fekvő területekre szállítják.

Allandó egészségügyi intézetek. A hadtápkörletben és az anyaországban telepített oly egészségügyi intézetek, melyek a súlyosan sebesülteket és betegeket felgyógyulásukig kezelik.

Az egészségügyi gondoskodáshoz sorolandó végül a *genfi nemzetközi intézmény* is, melyről már fentebb szólottunk.

A személyzet tekintetében első helyen áll a fegyveres erő orvosi tisztikara és a gyógyszerügyi tisztviselőkar. Ezeknek segítségére van az egészségügyi segédszemélyzet, és pedig: az egészségügyi altisztek, a gyógyszerolgók, sebesültvivők és az egészségügyi csapat (27 osztaga békében a helyőrségi kórházakban nyer oktatást és teljesít szolgálatot).

A csapatok egészségügyi anyagát az egyes fegyvernemeknél már megemlítettük. A *mozgó intézetek* elseje a hadosztály-egészségügyi intézet, azután a tábori kórházak, a mozgó tartalék-kórházak, a tábori gyengélkedő házak és a betegnyugvó állomások. *Utazó intézetek:* a kórházvonatok és hajók, az egészségügyi vonatok és hajók. *Allandó intézetek:* a monarchia belsejében már békében fennálló, valamint a mozgósítás

után azonnal felállított kórházak. Ide tartozik az önkéntes betegápolás is, a miben elől jár a magyar és az osztrák vöröskereszt-egylet, a német és a máltai lovagrend, azután a városok, községek és a magánosok áldozatkészségéből létesített kórházak.

Ha tehát egy katona a harczvonalban súlyosan megsebesült, akkor sorsa a következő: az első-segítseget a bajtársa is megadhatja a minden katona bal zsebébe varrott sebkötözőcsomag anyagának felhasználásával (1 drb. 4 m hosszú és 6.5 cm széles pólya, 2 drb. organtinos gyapotcsomó, 1 drb. biztonsági tű); ezután a harczolók mögött járó-kelő sebesültvivő járőrök veszik át, a kik hordágyra fektetik s a hadosztály-egészségügyi intézetnek egyik *segélyhelyére* viszik (itt adják meg az első orvosi segítséget). E segélyhelyen a sebesültet akként látják el, hogy szállítható legyen. Ha ez megtörtént, a sebesültszállító kocsi a hadosztály egészségügyi intézetnek *kötözőhelyére* viszi a sebesültet, a hol már műtő és állandó kötéseket alkalmazó helyiség van. Itt oly állapotba helyezik a sebesültet, hogy vagy a tábori kórházba, vagy valamely betegtovaszállító állomásra juthasson. Innen már az állandó egészségügyi intézetbe kerül a sebesült, a hol teljes felgyógyulásáig marad.

7. A HADSEREG ÉLELMEZÉSE.

A hadrakelt sereg fenntartását czélzó intézkedések között mindenestre a legelső helyen áll: a *hadserg életmezése*. Élelmezés alatt értjük

a hadsereg kötelékébe tartozó összes személyeknek és állatoknak ellátását élelmi és élvezeti cikkekkel, főző, fűtő, világító anyagokkal, továbbá az ágy-, fekvő- és alomszalmával.

Az első mozgósítási naptól kezdve a leszerelésig a hadrakelt sereghez tartozó összes katonai és polgári egyéneknek, valamint lovaknak is *hadi-élelem* jár. Az ehhez szükséges cikkeket a csapatok vagy a helyszínen, vagy a hadsereg mögötti területekről, az úgynevezett *hadtápkörletből* szerzik be, vagy esetleg az anyaországból szállítják a hadsereg után. *Szabály az, hogy mindent a helyszínen szerezzünk be.* A beszerzés harácsolás vagy bevásárlás útján történhet. A *bevásárlás* az, a mikor készpénzzel fizetik meg az önként átengedett árúkat. A *harácsolás* nem egyéb, mint a lakosságnak kényszerítése élelmiczikkeinek eladására; akkor alkalmazzuk, ha a vásárlás eredményre nem vezet. Ha a harácsolásnál készpénz hiányában nyugtákat adunk az élelmiczikkekért, akkor ezt az eljárást *kényszerbeszerzésnek* nevezzük. Ha a lakosság a harácsolásnak ellentáll: akkor sem készpénzben, sem nyugtákkal nem fizetünk, hanem az előtalált cikkeket egyszerűen elveszszük, vagyis *zsákmányolunk*. Az *utánszállításra* akkor szorúlnak a csapatok, ha a hadműveletek területén semmiféle élelmiczikkeket nem találnak.

Ezek előrebocsájtása után már most reá térhetünk arra, hogy naponként minő összeállításban és mennyi élelmi s egyéb cikket adunk ki az embereknek és az állatoknak?

Az adagolás háromféle:

a *teljes adag*, a mely többet nyújt, mint a mennyi az emberi test fenntartásához mulhatat-

lanul szükséges; áll: 2 kávékonzervből (92 gr), 400 gr friss marhahúsból, 140 gr főzelékből (rizs, árpakása, dara, hüvelyesek, köleskása, pohánka, szárított tészta), 700 gr friss kenyérből, 36 gr dohányból (a tiszték 25 cigarettát vagy 5 szivart kapnak), 30 gr sóból, 0.5 gr paprikából, 20 gr zsírból, 1 gr szárított leveszöldségből, 5 gr hagymából, 2 cl eczetből és $\frac{1}{2}$ liter italból; a lovak 6 kg zabot és 3 kg szénát kapnak;

a *szabványos adag*, mely a teljes adagnak azt a részét alkotja, mely huzamosabban tartó napontai kiszolgáltatás mellett is még elégséges táplálkozást nyújt. Általában olyan az összeállítása, mint a teljes adagé, azonban hiányzik belőle a hagyma, az eczet, az ital, a dohány pedig kevesebb; az állatok részére csupán 5 kg zabot tartalmaz;

a *tartalékadag*, a legcsekélyebb mérték, melyből az emberek és a lovak több napon át szükségből még megélhetnek. Térfogata csekély, súlya kicsiny, minélfogva az emberek és lovak több ily adagot vihetnek magukkal. Összeállítása a következő: 2 kávékonzerv, 200 gr húskonzerv, 30 gr só, 200 gr kétszersült, 18 gr dohány; a lovak csupán 2.5 kg zabot kapnak.

A szabványos és a tartalékadagra nézve szabály az, hogy ezeket, hacsak lehet, az ország segélyforrásaiból a teljes élelmi adagra ki kell egészíteni.

A tapasztalat nyomán azonban lehetetlen betűszerint megvalósítanunk a fentebb hangzóztatott azon elveket, hogy a csapatok maguk és a helyszínen szerezzék be a fenntartásukhoz szükséges összes eleséget. Mert egyrészt a hadsereg oly nagy, hogy még a leggazdagabb vidékek sem szolgáltatathatják a szükségeseket, másrészt a

harczolásra rendelt csapatokat harcászati és stratégiai okokból nem alkalmazhatjuk a beszerzés ügyesbajos dolgaira. Mindenki belátja azt, hogy akár menetelt, akár harczott a csapat, a legkritikább esetben áll módjában beszerezni és azután el is készíteni az élelmiczikkeket. Ennél fogva szükségessé vált,

hogy a csapatok ne csak bizonyos mennyiségű élelmiczikkeket vigyenek magukkal, hanem hogy az ezek elkészítéséhez szükséges eszközökkel is ellátassanak; azután

hogy az ily módon felszerelt csapatokat oly mozgó intézetek kövessék, a melyek az elfogyasztott felszerelést pótolják; és végül

hogy ezen mozgó élelmező-intézetek mögött megint olyanok legyenek, a melyek a mozgó élelmező-intézetek készleteit pótolni képesek.

E kívánalmaknak megfelelőleg a hadrakelt sereg eleségét három helyen biztosítjuk, és pedig:

a) *első sorban a csapatoknál*, melyek elesége ezek felszereléséhez tartozik, tehát magukkal viszik, azután

b) a csapatok készletének pótlására hivatott *mozgó tábori intézeteknél* és végül

c) az élelem utánszállítására hivatott *állandó* (helyhez kötött) *élelmező-intézetekben*.

A csapatok *élelmi felszerelése* a következő: minden csapat minden katonája és lova számára 1 szabványos és 2 tartalékélelemadag kiszolgáltatásához szükséges cikkeket visz magával. Ezeket részint az ember, részint a csapat rendelkezésére álló kocsikon viszik. Az eleség elkészítéséhez valók a mozgókonyhák (hegyi háborúban a főzőládák); az eleségkocsik pedig az eleség egy

részét szállítják. Az élelmi felszereléshez számítjuk még: az evőeszközöket, a főzőedényeket, az evőcsészéket, a tábori kulacsot, a gyalogságnál minden szakaszban 8 drb. vizeskannát, a lovaságnál pedig minden lovon az itatóvedret, valamint zászlóaljonként, illetőleg lovas osztályonként (3 század) a marhavágó eszközöket. A tisztek részére szolgáló tábori konyha az eleségkocsikon van.

A mozgó tábori élelmező-intézetek

a) az élelmező-oszlopok és

b) a hadtestraktárak.

Az *élelmező oszlopok* a hadosztályok eleségének pótlására szolgálnak és kocsikon 4 *szabványos* és 2 *tartalék*-adag cikkeket szállítják a hadosztály összes csapatai számára. Hozzá számítható a *tábori sütőde*, a mely 10 kenyérsütésre szolgáló kemenczéből és 70 kocsiból áll (viszik a felszerelést, a lisztet, a kovászt, a sót és a köménymagot).

A *hadtestraktárak*. Minden hadtestnél annyi hadtestraktár van, a hány a hadosztálya. Minden ilyen raktárban kocsikon, a hús kivételével, 4 *szabványos* és 2 *tartalék*-adaghoz való cikkeket szállítanak. A hadtest részére szükséges húst a *vágómarhatelepe* szolgáltatja, a mely annyi marhát hajt, hogy a hadtest összes csapatai 4 napra hússal elláthatók legyenek.

A *hadtest kötelékébe tartozó gyalogezredet tehát, a hadtest kötelékén belől, összesen 16 napon át etethetjük a magunkkal vitt készletekből. A pótlás az állandó élelmező intézetekből történik. Ezek két részre oszlanak és pedig olyanokra, melyek az élelmet gyűjtik, készítik, és gondozzák (tábori élelmezőraktárak, tartaléksütődék, tartalék-vágómarhatelepek), azután olyanokra, melyek el-*

viszik a gyűjtött stb. élelmiczkiket (vasútak, hajók, futólagos tábori vasútak és *hadtápvonatok*).

8. A HADTÁPKÖRLET ÉS A TARTALÉK INTÉZETEK.

A működő hadsereg összeállításának ismertetése után az olvasó önkénytelenül is fölveti azt a kérdést, mi történik akkor, ha a seregtesteknél besztott mozgó intézeteknél az anyagok elfogynak? Honnan és miképen pótolja ezeket az anyagokat a hadvezetőség? Kik és hogyan szállítják, vagy szállíttatják azokat a hadsereg után?

A feleletet a következőkben adjuk meg.

A működő hadsereg seregtesteinek intézetei mögött a vezetőség *tartalék-intézeteket* állít fel. Azt a területet, a melyen e tartalék-intézetek állanak, *hadtápkörletnek* nevezik. Itt is megtaláljuk a vezetés szerveit és azután a végrehajtó egyéneket, az ezekből alakított hatóságokat stb. Az intézeteket a *tartalék* szóval jelölik meg, pl. tartalék-kórházak, tartalék-sütődék, tartalék-élelmezőraktárak stb. Valamennyi vagy az anyaországban létesített állami vagy magángyárakból, a lakosságtól, vagy az ellenséges terület népétől vásárolja, harácsolja, összegyűjti, gondozza, majd mindenrendű eszköz segítségével el is szállítja, vagy szállíttatja az anyagokat a hadakozó sereg után. De nemcsak ez, hanem még az is a hivatásuk, hogy a betegeket pihentessék, gondozzák és az anyaországba visszaszállíttassák. A hadtápkörletben tehát éjjel-nappal egyaránt nagy a sürgés-forgás, mert a milliós hadsereg mindennap óriási készleteket fogyaszt, a miket pótolni kell minden áron.

V.

VÉGSZÓ.

A FEGYVERES ERŐ MUNKÁLKODÁSA A BÉKEÉVEK ALATT.

Hadi anyagok beszerzése.

A bevezetés utolsó szakaszaiban, a hadsereg kellékeinél, szó esett a harcához szükséges eszközökről és anyagokról. A harc eszközei és a hadi anyagok közé tartoznak a különféle fegyverek, ágyúk, felszerelési cikkek, a ruházat, a különféle célokat szolgáló, de egymástól elütő szerkezettel bíró kocsik, az élelmiczikkék stb. Ezeknek idejekorán, vagyis a békeévek alatt, kellő mennyiségben való beszerzésétől függ a hadsereg ütőképessége. Nemcsak annyit szerzünk be, a mennyi a mozgósítás első napjaiban és a hadjárat legelején föltétlenül szükséges, hanem valamivel többet, hogy pótolhassuk a rendkívüli körülmények következtében tönkrement anyagokat.

A hadsereg szempontjából a legjobb volna, ha mindent az állam vagy a hadvezetőség az általa telepített gyárakban készíttetne. Ez ellen azonban a helyes közgazdasági politika emel tiltó szót. Ma legnagyobbbrészt a nagy- és kisiparosoktól szerzik be az anyagokat, a mi által a

haderőre költött milliók az állam adózó polgárainak zsebébe vándorolnak vissza. Az állam, illetőleg a hadvezetőség maga csak oly anyagokat és kellékeket gyártat a vezetése alatt álló gyárakban, melyeknek készítése igen nagy gondot kíván, vagy melyeknek gyártása, anyaga és szerkezete állami titkot alkot.

A nagy- és kisiparosok sorompóbaállítása esetén a beszerzés olcsóbb, minthogy az állami gyárak telepítése és üzemben tartása igen költséges.

Az anyagokat a gyárak és a kisiparosok vagy használatra egészen vagy félig készen, avagy teljesen nyers állapotban szállítják a hadsereg számára. Utóbbi esetekben vagy a hadvezetőség által telepített intézetekben készülnek el a szükséges cikkek, vagy esetleg kivételesen a csapatok maguk készítik el azokat. Mindkét eljárásnak megvan a maga haszna és baja. Az első esetben az eljárás igen rövid és aránylag kevés személyzetet köt le, a másodikonál a cikkek egyformábbak és talán jobbak is lesznek, míg a harmadik esetben a csapatoknál igen sok embert vonunk el hivatásos katonai szolgálatból.

Központi vezetés.

Könyvecskénk első részében kimondtuk egy helyen a fegyveres erőre nézve azt a sarkalatos tételt, hogy *az egésznek egy akaratnak kell hódolnia a kellő helyen és időben történő észszerű fellépés érdekében.* Szükséges, hogy a haderő szervezését és kiképezését egy központból irányítsák és vezessék.

A fegyveres erő legfelsőbb vezetése az uralkodó kezében van. Ő a hadsereg Legfelsőbb Hadura. Mellette a szükséges munkálatokat Ő felsége katonai irodája végzi el.

A legfelsőbb központi hatóságok a *cs. és kir. hadügyminiszterium*, a *magy. kir.* és a *csász. kir. honvédelmi miniszteriumok*. A részletekben való vezetés és az elveknek végrehajtása azonban nem lehet a központok feladata, mivel roppant nagyokká válnának és elvesztenék az egész feletti áttekintésüket. Ezért a haderő kebelében kisebb központi hatóságokra is van szükségünk.

A *csász. és kir. hadügyminiszterium* a közös hadsereg kiegészítését, szervezését és kiképzését irányítja; egyszersmind a gazdaszat-közigazgatás központja. Számos csoportból, ezek meg osztályokból állanak. Az osztályokban tisztek és tisztviselők végzik a fogalmazói szolgálatot. Támogatására szolgálnak: a vezérkar főnöke az alája rendelt irodákkal, az egyes fegyvernemek és egyéb intézmények főfelügyelői, a katonai műszaki és a katonai egészségügyi bizottság, valamint a katonai földrajzi intézet.

A *magy. kir. honvédelmi miniszterium* a magyar szent korona országaira nézve a legfelsőbb kiegészítő hatóság s a magy. kir. honvédség és a népfelkelés központi hatósága. A *cs. és kir. közös hadügyminiszteriumhoz* hasonlóan osztályokba és csoportokba tagozódik. A fogalmazói szolgálatot tisztek, honvéd és polgári tisztviselők végzik. Segédközegei: a honvéd lovassági és a honvéd tüzérségi felügyelő.

A *cs. kir. honvédelmi miniszterium* a birodalmi tanácsban képviselt királyságok és tartományok részére ugyanolyan hatáskörrel bír, mint a *magy. kir. honvédelmi miniszterium* a magyar szent korona országaira nézve.

A kisebb és az előbbieket után következő köz-

ponti hatóságok: a hadseregfelügyelők, a honvédségek főparancsnokságai, a hadtest-, a hadosztály-, a honvéd-kerületi és az összes dandárparancsnokságok.

A kiképzés és oktatásügy.

A védtörvények alapján a hadsereg rendelkezésére bocsájtott emberek a különféle csapatok századaihoz, illetőleg ütegeihez és osztagaihoz jutnak, a hol, mint a katonai szolgálatban teljesen járatlan egyéneket, *ujonczoikat*, a háborúban előforduló kötelességekre megtanítják és a háború fáradalmainak elviselésére fokozatosan megedzik őket. A *gyalogsnágnál* az oktatás végcélja a gyalogosnak fegyelmezett és öntevékeny lövészsze nevelése, a *lovasságnál* a lovasnak gyakorlati kitanítása mellett a valódi bátor lovas szellem felköltése, a *tüzérségnél* az ágyúk mellett kijutó szolgálatokban, a többi fegyvernemeknél és intézeteknél pedig a különleges szolgálatban való kioktatás.

A fegyvernemek szerint hosszabb-rövidebb ideig tartó ujonczkiképezés után gyakorlatias irányú tanítás folyik az egész tényleges katonai szolgálat alatt. Ezenkívül megalakulnak az úgynevezett *csapatiskolák*, a melyekben az illető fegyvernem különleges szolgálati ágazataiban és azután az altisztek hivatásában oktatják ki az embereket. Vagyis vannak: *legénységi* és *altiszti iskolák*. A legénységi iskolákhoz tartoznak pl. a dobos- és kürtös- (a lovasságnál a trombitás-), a sebesültvivő-, az utász- stb. iskolák. Az altisztek képzése vagy a századoknál, illetőleg az ütegeknél, vagy külön altisztképző iskolákban történik. A mesterek, a tanítók: a tisztek, a zászlósok és

esetleg a már régebben szolgáló ügyesebb al-tisztek.

A csapatok iskoláihoz sorakoznak az *egyévi önkéntesek tartalékos-tiszti iskolái*, a melyek a fegyvernemek csapattesteinél, vagy esetleg valamely e célra szervezett külön központi iskolában állíttatnak fel.

Évenként augusztus hó elejével a csapattes-teken (ezredekben) belől befejezik az oktatást, melyet egyes fegyvernemekkel való gyakorlatok követnek. Céljuk ezeknek az, hogy egyrészt a tiszteknek és a magasabb parancsnokoknak alkalmat nyujtsanak a vezetésben való gyakorlásra, másrészt, hogy a legénységet a nagyobb fáradsalmak elviselésére és az ismeretlen terepen való működésre szoktassák. E gyakorlatokat előbb dandárokban, azután hadosztályokban és hadtestekben hajtják végre, sőt rendszerint minden évben még egy hadsereg kötelékében végrehajtott gyakorlat is következik.

Utóljára hagytuk *a tisztek és a tiszti sarjadék képzésének ügyét*. A tisztek és a tiszti sarjadék képzésére szolgálnak a katonai nevelő- és képzőintézetek, valamint a katonai szakiskolák.

A *katonai nevelő- és képzőintézetek* sorába tartoznak: a gyalogsági, a lovassági, a tüzérségi és az utász-hadapródiskolák, az alreáliskolák, a katonai és a honvéd főreáliskolák, a Terézia (Bécsujhely), a Ferencz József (Bécs) és a Ludovika (Budapest) akadémiák, valamint a mödlingi műszaki katonai akadémia.

A *katonai szakiskolák* a tisztek képzésére szolgálnak. Ezek: a cs. és kir. hadiiskola (Bécs), a cs. és kir. műszaki szaktanfolyamok (Bécs)

és pedig a felsőbb tüzérfanfolyam, felsőbb hadmérnöki tanfolyam, mérnöki tiszti tanfolyam, a közigazgatási katonai szaktanfolyamok (Bécs, hadbiztossági, katonai élelmezésügyi, ruhatári tiszti tanfolyamok), a lovaglótanárképző-intézet (Bécs), a katonai hajtó és lovagló tanárképző-intézet (Schlosshof, Marchegg mellett), a katonai vívó- és tornatanárképző tanfolyam (Bécs-ujhely), a tűzszerészeti tanfolyam (Bécs), a léghajós-tanfolyam (Bécsujhely), a gépkocsizó tanfolyam (Bécs), az orvosi alkalmazó iskolák (orvosjelöltek és orvosok részére), a honvédség gazdaszaktisztiszi iskolája (Budapest). A katonai és honvéd-állatorvosok képzése az állatorvosi főiskolákon történik. Ezeken kívül még az egyetemekre is vezénylik a tiszteket, hogy tudományos képzettségre tegyenek szert. Mindezekben felül még tökéletesbítik a tisztek stb. katonai ismereteit: a csapatoknál tartott hadijátékokon, a lovas és tüzérdandár tiszti iskolákban, a rangban idősebb főhadnagyokét a hadtest-, illetőleg a honvédségnél a kerületi tiszti iskolákban, a honvédlovasság tisztjeiét a honvéd központi lovasiskolában. A törzstiszti állásokba jutó századosoknak előbb az úgynevezett *tájékoztató tanfolyamot* kell elvégezniök.

Közigazgatási tevékenység.

A legeszményibb törvények és szabályok is csak akaratnyilvánítások arra nézve, hogy az állam a nagy feladatát megoldhassa. A mi ezen akaratot megvalósítja, az a közigazgatás. A katonai közigazgatásnak pedig jónak kell lennie, mert e nélkül a hadsereg csak hiányosan felelhet meg rendeltetésének. A katonai közigazgatás tár-

gyát mindazon ügyek alkotják, melyek a személyek és állatok állományának kezelésére, mindennemű hadseregszükségletek beszerzésére, gondozására, nyilvántartására, kiosztására és elszámolására vonatkoznak.

A csapattest közigazgatásának minden ágazatát külön előadók és közegek látják el; működésüket a parancsnok vezeti és ellenőrzi.

A pénz, termények, a főző, fűtő és világító anyagok, ruházat, felszerelés, fegyverzet és lőszer és egyéb illetményekre támasztott igények jogosultságát, valamint a számadástételt a *kezelőbizottság* teszi vizsgálat tárgyává. Három tagból áll. Hábóruban e bizottság feloszlik s teendőit az ú. n. *érvényesítő csapatszámvivőtiszt* végzi.

Pénztári bizottság veszi át, őrzí meg és adja ki a pénzeket és egyéb értéktárgyakat s ezekről naplót vezet.

A *segédtsízt* az ügyeket az érvényben levő szabályok értelmében parancsnoka utasításai szerint végzi. A segédtsízi irodában foly egybe a csapattest összes ügyforgalma. A beérkező ügydarabokat a segédtsízt a parancsnoknak bemutatja, más előadók ügykörébe tartozókat az illetőknek kézbesíti, a többieket pedig személyzetével maga dolgozza fel. A hivatalos pecsétet ő őrzí. Ő veszi át a postaküldeményeket.

A *csapatszámvivőtízt* a parancsnoknak és a kezelőbizottságnak gazdasági ügyekben előadója s utóbbinak tagja is.

Az *élelmezőtízt* a terményeket, a főző, fűtő és világító anyagokat, dohányt, ágyneműt, butorokat, hábóruban ruházatot, felszerelést, fegyverzetet, lőszert és tábóri eszközöket a csapat-

test számára átveszi, szétosztja, a szükség szerint beszolgáltatja és kicseréli. Apróbb bevételekre és kiadásokra kézipénztárral rendelkezik s a helyben levő fogsághelyiségeket ellenőrzi.

A *fegyvertiszt* gondoskodik a fegyverzet jókarban tartásáról. Fegyverzeti és lőszer-ügyekben a parancsnok közvege; a fegyvermesterekre felügyel.

A *raktártiszt* a ruházat és fölszerelés s vonatanyag hadi készleteit kezeli és az idevágó számviteli szolgálatot végzi. Ő őrzi a raktárkulcsokat s a raktárban előforduló minden műveletnél jelen kell lennie.

A *századparancsnok* kötelessége a pénzületményeket átvenni és szétosztani s hova fordításukat kimutatni. A zsold- s egyéb pénzületmény a századparancsnok, esetleg egy beosztott tiszt vagy zászlós jelenlétében fizetendő ki a legénységnek. A századparancsnok ügyel arra, hogy a legénység az illetményeit megkapja. A századparancsnok felelős a századnál levő ingóságok szabályszerű kezeléseért. Ezeken kívül ő látja el a század egyéb ügykezelését.

Az *orvosfőnök* a csapatparancsnok segédközege és előadója az egészségügyre vonatkozó minden ügyben. Kötelessége orvosi szempontból gondot fordítani a legénység táplálkozására s az átvételezéseknél a minőséget felülbírálni, illetőleg véleményt adni.

A *m. kir. honvédségnél* a gazdaszatközgazgatási szolgálat ellátására *gazdasági hivatalok* vannak. A honvédségnél tehát kezelő és pénztári bizottságok nincsenek s a századparancsnokok sincsenek megterhelve az ilyen teendők végzésével.

Minden irodában vannak olyan segédeszközök, a melyek a közigazgatási szolgálat pontos ellátását lehetővé teszik. Legfontosabb segédeszközök a törvények, szabályok, körrendeletek, stb. és ezeken kívül mindennemű *előjegyzés* s több efféle a mi az ügykezelést elősegíti.

A kincstári javak számadásokban és leltárakban tartatnak nyilván.

A közigazgatási tevékenység a magasabb parancsnokságok által s felsőfokon a hadügy- és honvédelmi ministeriumok által vezetetik és ellenőriztetik. A gazdaszat-közigazgatási szolgálat vezetésére és ellenőrzésére a *hadbiztosságok* hivatottak.

A számadástétel ellenőrzése a hadbiztosságok hatóságainál, továbbiakban az állami számvevőszéknél történik.

A számellenőrző szolgálatot külön csoporthoz tartozó katonai tisztviselők látják el, a kiket *számellenőrző tisztviselőknek* nevezünk.

A postatakarékpénztári csekk- és clearing-forgalomban úgy a közös hadsereg, mint a honvédség részt vesz.

*

Ha végig tekintünk fegyveres erőnk szervezetén és működésén békében és háborúban, szemünkbe ötlük, hogy mindenütt az alkotó, a vezető, az irányító, az oktató szerepét *a tényleges állományú tiszti- és tisztviselői kar tölti be*. Ez tehát igazán a lelke, a gerincze a hadseregnek! Ez veszi vizsgálat alá az ellenséges államok hatalmi tényezőit és a technika vívmányait azért, hogy amannak erejében, szervezetében, harczmodorában és erkölcsi

tulajdonságaiban mutatkozó előnyöket kiegyenlítse s oly haderőt állítson vele szembe, mely azt legyőzni képes, — a technika vívmányait pedig hasznosítani törekszik a magunk javára. Ez dolgozza ki és hajtja végre azokat az irányelveket, szabályokat és utasításokat, a melyek szerint a haderő összes egyéneit czélszerűen kell oktatni és a győzelemre vezetni. Szakadatlan munkában az állampolgárok mindenrendű társadalmi osztályaiból kikerülő százezreket tanítja és neveli a haza javára és a honvédelem magasztos hivatására. A tényleges tisztikar az állam legnagyobb intézményei közé tartozik, mely bár szigorral, de a törvények tiszteletére, az engedelmességre és önfegyelmzésre neveli és szoktatja is a nemzet tanulékony és még jóra hajlamos fiatalságát. A háborúban a tényleges tisztikar legelől, vén elmével, de fiatal erővel fennen lobogtatja azt a zászlót, mely dicső záloga azon bizalomnak, melyet a legelső magyar ember, a király, és a haza, harczosainak vitézségébe helyez s a mely alatt győzni vagy halni kell!

TARTALOM.

	Lap
Előszó	3
Bevezetés	5
I. Védtörvények	7
II. A lóállomány fedezése	17
III. <i>A fegyveres erő tagozása:</i>	19
A csapatok.....	19
1. Gyalogság	20
2. Lovasság	28
3. Tüzérség:.....	32
Tábori tüzérség	34
Hegyi tüzérség.....	36
Vártüzérség.....	37
Lövészeres intézetek	38
A tüzércsapatok összegezése	38
4. Műszaki csapatok.....	39
5. Az egészségügyi csapat.....	41
6. A vonatcsapat	41
IV. <i>A háború:</i>	
1. Mozgósítás, felvonulás.....	43
2. A vezetés szervei.....	45
3. A seregtestek:	53
Dandárok.....	54
Hadosztályok:	
A gyalog hadosztály	54
A lovas hadosztály	58
Hadtestek	60
A hadsereg	62
A hadsereg-főparancsnokság	62
Seregtestek a hegyi háborúban	62

4. A háború lefolyása	64
5. A hadijog	70
6. A sebesültek és betegek ellátása a háborúban	77
7. A hadsereg élelmezése	79
8. A hadtápkörlet és a tartalék-intézetek	84

V. Végszó:

A fegyveres erő munkálkodása a béke- évek alatt.....	85
Hadi anyagok beszerzése	85
Központi vezetés	86
A kiképzés és oktatásügy	88
Közigazgatási tevékenység.....	90
A tényleges állományú tiszti és tiszt- viselői kar	93

A háboru irodalma!

Az Olcsó Könyvtár ujdonságai.

I. VILMOS

német császárnak és porosz királynak kilenczven
válogatott írása

Fordította dr. Supka Géza

Ára 1 korona

NAGY PÉTER CZÁR

Irta John L. Motley ■ Fordította Herkner János

Ára 60 fillér

1814—1914.

Irta Thallóczy Lajos.

Ára 40 fillér.

A VILÁGHÁBORÚ OKAI

Irta Angyal D. egyetemi tanár.

Ára 40 fillér.

A VILÁGHÁBORU GAZDASÁGI KÖVETKEZMÉNYEI

Irta Wekerle Sándor

Ára 40 fillér

A NÉMET VILÁGPOLITIKA

Irta Wlassics Gyula.

Ára 20 fillér.

A JÓ BÉKE CZÉLJAI

Irta gróf Andrássy Gyula.

Ára 40 fillér.

MAGYAR KÖNYVTÁR.

Szerkeszti RADÓ ANTAL.

Elsőrangú hazai és külföldi írók regényei, elbeszélések, versek, színművek, ismeretterjesztő művek sorozata.

Minden füzet külön is kapható. * Egy-egy szám ára 30 fillér.

- *714—716. Schiller Frigyes: Don Carlos, spanyol infáns. Ford. Radó Antal.
- 717—718. Hermann Bang: Ófensége. Fordította Holló Márton.
719. Wallis A. S. C.: Az Ember Tragédiája. Hollandból fordította dr. Erdélyi Károly.
720. Révész Béla: Nyomor. Elbeszélések.
- *721—722. Fiers és Calllavet: A zöld frakk. Fordította Heltai Jenő.
723. Guy de Maupassant: Családi körben. Fordította Benedek Marcell.
- 724—725. Heltai Jenő: Egy operette története. Kis komédiák.
726. Kant Filozófiája. Gondolatok műveiből. Fordította dr. Polgár Gyula.
- 727—728. Bródy Sándor: Elmélkedések.
729. Marcel Prévost: A végrendelet és egyéb elbeszélések. Fordította Benedek Marcell.
730. Rezek Román: Gálamb Péter. Elbeszélés.
731. Kozma Andor: Báró Eötvös József, a költő.
732. H. G. Wells: Az elcsérelt élet és egyéb történetek. Fordította Benedek Marcell.
733. Ifj. Hegedüs Sándor: A trombitás süvege. Elbeszélések.
734. Ariosto: Az Órjögő Lórántból. Olympia története. Ford. Radó Antal.
- 735—736. Ambrus Zoltán: Régi és új színművek. Színházi bírálatok.
737. Vajda János: Válogatott költeményei. Kiadta Császár Ernő.
- 738—739. Selma Lagerlöf: Helga. Fordította Benedek Marcell.
- *740—742. Coleby—Knoblauch: Az igazgató úr. Fordította Mikes Lajos.
743. Lakatos László: Lancelot és egyéb történetek.
- 744—745. Hal Godfrey: Miss Semaphore megifjodásának csodás története. Fordította Benedek Marcell.
746. Tarczai György: Felvidéki históriák.
- *747—748. Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde.
749. Guy de Maupassant: Monsieur Parent. Fordította Benedek Marcell.
- 750—751. Archibald Williams: A modern háboru eszközei. Átdolgozta Sándor Szilárd.
- 752—753. Pilch Jenő: Ausztria és Magyarország hadserege.
- 754—755. Mikes Lajos: Zeppelin.
756. Conan Doyle: Nagy-Britannia veszedelme. Sziriusz kapitány jegyzetéből. Fordította Göth Sándor.
- 757—758. Gonda Béla: A hadiflottáról.
759. Wittmann Viktor: A repülőgépekről.
- 760—761. Frobenius Hermann: A német birodalom sorsdöntő órája. Fordította dr. Mikes Lajos.
- 762—763. Heltai Jenő: Lim-lom.
- 764—765. Százados Istv.: Hindenburg.
766. Kozma Andor: A katona a magyar költészetben.
- 767—768. Madách Imre: Az ember tragédiája. Kiadta Császár Ernő.

A *-gal jelzettek szindarabok.

Kapható minden könyvkereskedésben.

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

OSZAK

Országos Széchényi Könyvtár

1977 NOV 3

